

BELLE NOÓCI

BELE NOĆI

Fjodor Mihajlovič Dostojevski

F. M. Dostojevski

BELE NOĆI

bojana888

NOĆ PRVA

... Jel' bio stvoren on za

to da probavi bar trenutak
u susedstvu srca tvog?...
Iv. Turgenjev

Beše divna noć, takva noć kakva, valjda, može biti samo onda kada smo mladi, ljubazni čitaoče. Nebo beše toliko zvezdano, toliko svetlo nebo da je, pogledavši na nj, nehotice trebalo zapitati se: pa zar mogu živeti pod ovakvim nebom svakojaki naprasiti i ćudljivi ljudi? Ovo je takođe i nejasno pitanje, ljubazni čitaoče, veoma nejasno, ali neka vam ga Gospod češće uputi u dušu! Govoreći o ćudljivoj i svakojako naprasitoj gospodi, nisam mogao da se ne setim i svog čednog ponašanja za ceo taj dan. Od samog jutra počela je da me muči nekakva ćudnovata tuga. Meni se odjedanput učinilo da me, usamljena, svi ostavljaju, i da se svi od mene povlače. Dabome, svako je u pravu da pita: a ko li su ti svi? Jer, eto osam je godina otkako živim u Petrogradu i skoro nijedno poznanstvo nisam umeo da sklopim. Ali našto će mi poznanstva? Meni je i bez toga poznat ceo Petrograd; eto zašto mi se i učinilo da me svi ostavljaju kada se ceo Petrograd digao i odjedanput otišao u banju. Strah me je bilo što ostajem sam, i tri dana lutao sam po varoši u dubokoj tuzi potpuno ne razumevajući šta se sa mnom zbiva. Odem li na Nevski prospekt, odem li u vrt, lunjam li po keju - nema nikog od onih lica koje sam navikao da sretam na jednom istom mestu, u određeni čas, čitavu godinu dana. Oni, dabome, ne poznaju mene, ali ja njih poznajem; skoro da sam proučio njihove fizionomije - i posmatram ih sa zadovoljstvom kada su vesele, a melanholičan sam kada se zamrače. Skoro da sam se već sprijateljio s jednim starčićem koga sretam svaki božji dan, u određeni čas, na Fontanki. Fizionomija važna, zamišljena; jednako šapuće pod nos i maše levom rukom, a u desnoj mu je dugačak čvornovat štap sa zlatnom glavicom. I zapazio me je, i ima za mene duševno saosećanje. Desi li se da ne budem određenog časa na jednom istom mestu Fontanke, uveren sam da će njega spopasti melanholija. Eto otkuda, ponekad, zamalo pa da se javimo jedan drugome, naročito kada smo u dobrom raspoloženju. Onomad, pošto se nismo videli čitava dva dana, a trećeg dana se sretosmo - bili smo se već i dohvatili za šešire, ali

srećom, setili smo se na vreme, spustili smo ruke i sa saučešćem prošli jedan pored drugog.

Meni su i kuće poznate. Kad prolazim, svaka od njih kao da istrčava pred mene na ulicu, gleda me svim prozorima, i zamalo što ne kaže: „Dobar dan; kako ste? a ja sam, hvala bogu, zdrava, i maja meseca će mi dodati sprat.” Ili: „Kako ste? a ja ću sutra u popravku.” Ili: „Ja se zamalo ne upalih i pri tome se uplaših”, itd. Među njima imam ja ljubimica, imam bliskih prijateljica; jedna od njih namerava da se leči ovog leta kod arhitekta. I naročito ću da navraćam svakog dana da je ne bi nekako rđavo lečili, sačuvaj, Gospode!... Ali nikad neću zaboraviti događaj s jednom svetloružičastom kućicom. To je bila tako fina kamena kućica, tako je ljupko gledala u mene, tako je ponosito gledala svoje nezgrapne susetke da se moje srce radovalo kad god se desilo da prođem mimo nje. Najedanput, prošle nedelje, prolazim ja ulicom, i kako pogledah prijateljicu - čuh žalostan uzvik: „A mene prebojavaju žutom bojom!” Zločinci! varvari! nisu poštedeli ništa: ni stubove, ni oluke; moja prijateljica je požutela kao kanarinka. Zamalo mi se nije izlila žuč zbog tog slučaja; i dosad još ne uspeh da se vidim sa unakaženom mojom bednicom, koju su prebojili bojom nebeske imperije.

Dakle, razumeli ste, čitaoče, na koji se način poznajem sa celim Petrogradom.

Već sam rekao da me je čitava tri dana mučila briga dok se nisam setio njenog uzroka. I na ulici mi nije bilo dobro (onog nema, ovog nema, kud li se sklonio taj?) - a i kod kuće sam bio kao van sebe. Dve večeri sam nagađao: šta mi nedostaje u mome kutku? Zašto mi je tako nelagodno da u njemu ostanem? I u nedoumici sam posmatrao svoje zelene, začađene zidove; tavanicu zastrtu paučinom, koju je sa velikim uspehom negovala Matrjona; pogledao sam svoj nameštaj, gledao svaku stolicu misleći: nije li tu zlo? (jer, ako kod mene ma samo jedna stolica ne stoji onako kako je juče stajala, onda sam kao van sebe); gledao sam iza prozora, i sve uzalud... nimalo mi nije bilo lakše! Zatim sam dozvao Matrjonu i na licu mesta sam je očinski prekoreo za paučinu, i za aljkavost uopšte; ali ona me je samo pogledala s čuđenjem i otišla ne odgovorivši ni reči, te tako paučina još i dan-danas srećno visi na svom mestu. Najzad, tek sam jutros shvatio u čemu je stvar. Ma oni su to od mene

utekli u banju! Oprostite za tu trivijalnu reč, nije mi bilo do visokog stila... jer se, eto, sve što je bilo u Petrogradu ili preselilo, ili se preseljava u banju, jer se svaki čestiti gospodin solidne spoljašnjosti, naimajući kola, na moje oči pretvarao u čestitog oca porodice, koji, posle svakidašnjih službenih poslova, polazi olakšan u krug svoje porodice u banju; jer je svaki prolaznik imao sada već potpuno osoben izgled, koji tek što nije govorio svakome koga bi susreo: „Mi smo, gospodo, ovde tek onako, u prolazu, a, eto, kroz dva sata ćemo otići u banju.” Otvori li se prozor, po kome su najpre pokucali tanani, beli kao šećer prstići, promoli li se glavica lepuškaste devojke koja će dozivati raznosača sa saksijama cveća - meni odmah izgleda da se to cveće tek onako kupuje, tj. ne radi uživanja u proleću i cveću u zagušljivom varoškom stanu, već samo zato što će, eto, ubrzo svi otići u banju, i odneti cveće sa sobom. Sem toga, ja sam postigao takve uspehe u svojoj novoj, specijalnoj vrsti pronalaženja, da sam mogao bez pogreške, po samom izgledu označiti ko u kojoj banji živi. Stanovnici Kamenog i Apotekarskog ostrva, ili Peterhofskog puta, odlikovali su se izrađenom finoćom držanja, kicoškim letnjim kostimima i izvrsnim kolima, u kojima su došli u varoš, žitelji Pargolova, i tamo podalje, već su na prvi pogled „sugerirali” nešto svojom pameću i solidnošću; posetilac Krstovskog ostrva, odlikovao se nepomućenim veselim izgledom. Ako sam sreo dugačku povorku taljigaša, koji leno idu s dizginama u rukama pored kola natovarenih čitavim brdima svakojakog nameštaja: stolova, stolica, turskih i neturskih divana, i ostalim domaćim pokućanstvom, na kojem, pored svega toga, često još sedi uvrh kola i iznurena kuvarica, koja čuva gospodsko blago kao zenicu oka; ako bacim pogled na čamce, teško natovarene domaćim pokućanstvom, koji klize Nevom ili Fontankom, do Crne rečice ili ostrva - kola i čamci se udesetostručavaju, ustostručavaju, u mojim očima; izgleda kao da se sve diglo i krenulo, da se sve preseljava čitavim karavanima u banju! Čini se da celom Petrogradu preta da se pretvori u pustinju, tako da mi je, najzad, postalo i stidno, i uvredljivo i tužno; ja apsolutno nisam imao kuda, ni zašto da idem u banju. Bio bih gotov da odem sa svakim kolima, da otputujem za svakim gospodinom čestite spoljašnjosti koji je uzimao kola; ali ni jedan od njih, i apsolutno niko

me nije pozivao; kao da su me zaboravili, kao da sam bio za njih stvarno tuđ!

Hodao sam mnogo i dugo, tako da sam, po svom običaju, potpuno uspeo da zaboravim gde sam - kada se odjednom nađoh pred trošarnicom pri ulazu u grad. Začas sam se razveselio, prekoračio sam rampu i pošao između zasejanih njiva i livada; nisam osećao umor, već sam celim svojim bićem osećao da se moja duša oslobađa nekog tereta. Svi su me prolaznici tako ljupko gledali da me zamalo nisu i pozdravljali: svi su se nečemu mnogo radovali, svi do jednog pušili su cigare. I ja sam se radovao, kako mi se to još nikad nije desilo. Kao da sam se odjednom našao u Italiji - toliko je mene, polubolesnog varošanina, koji se bezmalo ugušio među gradskim zidovima, snažno potresla priroda.

Ima nešto neobjašnjivo dirljivo u našoj petrogradskoj prirodi, kada ona, čim dođe proleće, najedanput pokaže svu svoju moć, sve sile koje joj je nebo darovalo, nabuja, iskiti se, išara se cvećem... Nekako nehotice ona me podseća na devojkicu, slabunjavu i bolešljivu, koju gledamo ponekad sa sažaljenjem, nekad sa nekakvom žalostivom ljubavlju, nekad je, pak, prosto ne opažamo, ali koja odjedanput, za trenutak, nekako slučajno postane neobjašnjivo savršeno divna, a mi se, začuđeni, preneraženi, ushićeni, nehotice pitamo: kakva li je sila primorala da sijaju takvim žarom, te tužne, zamišljene oči? Šta je privuklo krv u te blede, smršale obraze? Šta je obasulo strašću te nežne crte lica? Zašto se toliko nadimaju te grudi? Šta je tako iznenada privuklo silu, život i lepotu u lice jadne devojkice, primoralo ga da zablista takvim osmehom, da oživi tako sevajućim vatrenim smehom? Gledamo oko sebe, nekoga tražimo, pogađamo... Ali trenutak prolazi i, može biti, već sutra ćemo sresti opet taj isti zamišljeni i rasejani pogled, kao i pre, to isto bledo lice, tu istu pokornost i snobivanje u pokretima, čak i kajanje, pa i tragove neke umrtvljujuće tuge i neke dosade radi trenutnog zanosa... I žao nam je što je tako brzo, tako nepovratno uvela trenutna lepota, što je tako varljivo i uzaludno zasijala pred nama - žao nam je, zato što nismo imali vremena čak ni da je zavolimo...

Ali bar je moja noć bila bolja od dana! Evo, kako je to bilo.

Vratio sam se u varoš vrlo dockan, i već je bilo otkucalo deset sati kad sam se počeo približavati stanu. Moj put je išao po keju kanala, na kome tog časa nećeš sresti žive duše. Istina je, ja živim u najudaljenijem delu varoši. Išao sam i pevao, jer, kad god sam srećan, uvek mrmljam nešto u sebi, kao i svaki srećan čovek koji nema ni drugova, ni dobrih poznanika, i koji u radostan čas nema s kim da podeli svoju radost. Najedanput se sa mnom desio najneočekivaniji događaj.

Po strani, prislonjena uz ogradu kanala, stajala je jedna žena; naslonjena na ogradu, ona je, kako izgleda, veoma pažljivo gledala mutnu vodu kanala. Nosila je koketni mali crni ogrtač i dražesni žuti šeširić. „Ovo je devojka, i svakako je crnomanjasta”, pomislio sam. Ona, izgleda, nije čula moje korake, čak nije ni mrdnula kada sam prošao mimo nje zatajivši dah i sa srcem koje je snažno počelo da kuca. „Čudnovato!” pomislih, „sigurno se o nečem mnogo zamislila”, i odjedanput sam zastao kao ukopan, činilo mi se da čujem prigušen plač. Da! nisam se prevario: devojka je plakala, i kroz minut, opet i opet jecanje. Bože moj! Meni se steglo srce. I, mada sam nespretno sa ženama - ipak, u ovakav trenutak!... Vratih se, pođoh k njoj i sigurno bih bio izgovorio: - Gospođo! - da nisam znao da se taj uzvik već hiljadu puta izgovarao u svim ruskim romanima visokog društva. Jedino me je to zaustavilo. Ali, dok sam tražio reč, devojka se prenula, okrenula se, oborila oči i promakla pored mene kejom. Pošao sam uzastopce za njom, ali ona se setila, napustila keju, prešla preko ulice i pošla trotoarom. Ja nisam smeo da pređem preko ulice. Srce mi je treperilo kao u uhvaćene ptičice. Najedanput jedan slučaj mi priteče u pomoć.

Na drugoj strani trotoara, nedaleko od moje neznanke, odjednom se pojavio gospodin u fraku, solidnih godina, ali se ne bi moglo reći: i solidnog hoda. Išao je ljuljajući se oprezno se naslanjajući na zid. Devojka je, međutim, išla kao strela, žurno i bojažljivo, kako uopšte idu sve devojke koje neće da im se neko približi da ih prati noću kući; i, dabome, gospodin koji se klatio nikad je ne bi ni stigao da ga nije moja sudbina poučila da potraži veštačka sredstva. Odjednom, ne rekavši nikom ni reči, moj gospodin naglo krenu i polete što brže može: trči da bi stigao moju neznaniku. Ona je išla kao vetar, ali ju je gospodin koji se ljuljao pristizao, stigao je;

devojka uzviknu - i... ja blagosiljam sudbinu za odličan čvornovat štap koji se desio tom prilikom u mojoj desnoj ruci. Za tren oka sam se našao na onoj strani trotoara, za tren oka je nezvani gospodin razumeo u čemu je stvar, uzeo u obzir nepobitan razlog, ućutao, zaostao, i kada smo već bili vrlo daleko, protestovao protiv mene prilično energičnim izrazima. Ali do nas su jedva dopirale njegove reči.

- Dajte mi ruku - rekao sam svojoj neznanki - on neće smeti više da nam dosađuje.

Ona mi je ćutke pružila ruku koja je još drhtala od uzbuđenja i straha. O, nezvani gospodine, kako sam te blagosiljao tog trenutka! Letimice sam je pogledao: bila je dražesna; i crnomanjasta - pogodio sam; na njenim crnim trepavicama još su se sijale suzice skorašnjeg straha ili pređašnjih muka - ne znam. Ali na usnama joj je već blistao osmeh. Ona me je takođe pogledala, krišom, malo je pocrvenela i oborila oči.

- Eto, vidite, zašto ste me maločas oterali? Da sam bio tu, ništa se ne bi desilo...

- Ali ja vas nisam znala; mislila sam da ste i vi, takođe...

- A zar me sada znate?

- Malčice. Eto, na primer, zašto drhtite?

- O, pogodili ste odjedanput! - odgovarao sam, ushićen što je moja devojka umnica: to, uz lepotu, nikad ne smeta. - Da, vi ste na prvi pogled pogodili s kim imate posla. Tačno je, nespretni sam sa ženama, uzbuđen sam, ne sporim, ne manje nego što ste bili vi minut pre, kada vas je onaj gospodin uplašio... Sad sam u nekom strahu. Kao da je san, a ja čak ni u snu nisam slutio da ću ikad govoriti sa nekom ženskom.

- Kako? Je li moguće?...

- Jeste. Ako ruka moja drhti, to je zato što je još nikad nije obuhvatila tako lepuškasta malena ručica kao što je vaša. Ja sam sasvim odvikao od žena; to jest, ja se nisam nikad ni navikao na njih; jer sam sam. Čak ne znam kako da govorim s njima. Eto i sad ne znam - da vam nisam rekao kakvu glupost? Recite mi pravo. Napominjem vam - ja nisam uvredljiv...

- Ne, ništa, ništa; naprotiv. A kad već tražite da budem otvorena, reći ću vam da se ženama sviđa takva nespretnost; a ako hoćete da

znate više, i meni se ona sviđa, i neću da vas oteram od sebe, do same kuće.

- Vi ćete učiniti sa mnom to - počeh ja, gušeći se od ushićenja - da ću odmah prestati da budem nespretnan, i onda - zbogom sva moja sredstva!...

- Sredstva? Kakva sredstva, za šta? E, to već ne valja.

- Oprostite, neću više, to mi se omaklo; nego, kako vi to hoćete, da u takvom trenutku ne bude želje...

- Dopasti se? Je 1' to?

- Pa da; budite dobri, boga radi, budite dobri. Pomislite ko sam ja! Meni je, eto, već dvadeset šest godina, a nikog nikada nisam viđao. E, pa kako mogu onda lepo govoriti, vešto i u pravi čas? Za vas je, pak, korisnije ako sve bude otvoreno, ispoljeno... Ja ne umem da ćutim kad srce u meni govori. No svejedno... Da li ćete verovati, nijednu ženu, nikada, nikada! Nikakvo poznanstvo! Maštam samo svakog dana da ću se, najzad, nekad sresti s nekom. Ah, kad biste znali koliko sam puta bio zaljubljen na taj način!...

- Ali kako, u koga?...

- Ni u koga, u ideal, u onu koju usnim u snu. Ja stvaram u mašti čitave romane. O, vi me ne znate! Doduše, i ne može se bez toga; sreo sam dve-tri žene, ali - kakve behu te žene! Sve domaćice, tako da... Sad ću da vas nasmejem, ispričaću vam kako sam nekoliko puta mislio da progovorim, onako, prosto s nekom aristokratkinjom na ulici - razume se, kad je ona sama; popričati, dabome, bojažljivo, ponizno, strastveno; reći da ginem od samoće, da me ne otera, da nemam sredstava da se upoznam sa kojom bilo ženom; napomenuti joj da je čak dužnost žene da ne odbije skromne molbe tako nesrećnog čoveka kao što sam ja. Da se, najzad, sve što ja tražim sastoji samo u tome da mi se kažu koje bilo dve bratske reči, sa saučešćem, da ne budem oteran na prvom koraku, da mi se poveruje na reč, da se sasluša šta budem govorio; da mi se podsmehne, ako je tako po volji, da mi se dâ nada, da mi se kažu dve reči, samo dve reči, a posle da se makar nikad više ne sretnemo!... Ali vi se smeжете... Uostalom, ja zato i govorim...

- Nemojte se ljutiti; ja se smejem što ste vi sami sebi neprijatelj; da ste pokušali, možda bi vam i pošlo za rukom makar i na ulici; što jednostavnije, to bolje... Nijedna dobra žena, ako samo nije glupa, ili

nije naročito ljuta na štogod tog trenutka, ne bi se rešila da vas odbije bez te dve reči za koje tako pokorno moljate... Uostalom, šta ja govorim! Ona bi vas svakako smatrala za ludaka. Sudim po sebi. Ja, pak, dobro znam kako ljudi na svetu žive!

- O, blagodirim vam - uzviknuo sam - vi i ne znate šta ste sada za mene učinili!

- Dobro, dobro! Ali recite mi, po čemu ste znali da sam ja takva žena, s kojom..., koju ste smatrali dostojnom... pažnje i prijateljstva... jednom rečju, ne domaćica, kako ih vi nazivate. Zašto ste se rešili da mi pridete?

- Zašto? Zašto? Pa vi ste bili sami, onaj gospodin bio je suviše smeo, noć je: priznajte sami da je dužnost...

- Ne, ne, još pre, tamo, na onoj strani. Jeste li vi hteli da mi pridete?

- Tamo, na onoj strani? Ja, bogami, ne znam kako da odgovorim; bojim se... Zna li, danas sam bio srećan; išao sam, pevao; bio sam izvan varoši; još nikada nisam imao tako srećnih trenutaka. Vi... meni se, može biti, učinilo... Ali oprostite mi ako vas podsetim: meni se učinilo da ste plakali, i ja... ja nisam mogao da to slušam... meni se steglo srce... O, bože moj! Zar ja da ne mogu osetiti tugu zbog vas? I zar je bio greh osetiti prema vama saučešće? Izvinite, rekao sam saučešće... Jednom rečju, zar sam vas mogao uvrediti time što mi je nehotice palo na pamet da vam priđem? ...

- Ostavite, dosta je, ne govorite dalje - rekla je devojkina oborivši oči i stisnuvši svoju ruku. - Sama sam kriva što sam počela da govorim o tome; ali se radujem što se nisam prevarila u vama... no ja sam već kod kuće; moram ovamo u sporednu ulicu; tu je, na dva koraka... Zbogom, zahvaljujem vam...

- A zar mi, zar se mi više nikada nećemo videti... Zar će ovo da ostane tako?

- Vidite - rekla je, smejući se, devojkina - hteli ste najpre samo dve reči, a sada... Ali, uostalom, ništa vam neću reći... Možda ćemo se videti...

- Ja ću doći ovamo sutra - rekao sam. - O, oprostite mi, ja tu već zahtevam...

- Jest, vi ste nestrpljivi... vi skoro zahtevate...

- Slušajte, slušajte! - prekinuo sam je. - Oprostite ako vam reknem opet nešto onako... Ali evo šta je: ja ne mogu da ne dođem ovamo sutra. Zanesenjak sam; kod mene je tako malo stvarnog života da ja takve trenutke kao ovaj, kao što je sad, imam tako retko da ne mogu da ih ne ponavljam u maštanju. Ja ću maštati o vama celu noć, celu nedelju, čitavu godinu. Neizostavno ću doći ovamo sutra, baš ovamo, na ovo isto mesto, baš u ovaj isti čas, i biću srećan sećajući se jučerašnjice. Već mi je ovo mesto milo. Ja već imam dva-tri ovakva mesta u Petrogradu. Jedanput sam i zaplakao zbog uspomena; kao vi... Šta ja znam, možda ste i vi, pre deset minuta, plakali zbog uspomena... Ali oprostite mi, opet sam se zaboravio; vi ste, možda, nekad bili ovde osobito srećni...

- Dobro - rekla je devojka - i ja ću, možda, da dođem ovamo sutra, takođe u deset sati. Vidim već da ne mogu da vam zabranim... A evo u čemu je stvar - ja moram biti ovde; nemojte da pomislite da vam zakazujem sastanak; napominjem vam, ja moram biti ovde radi sebe. Međutim... ali, pravo ću vam sad reći: neće biti naodmet ako i vi dođete: prvo, može biti opet neprijatnosti, kao danas; no to na stranu... jednom rečju, ja bih prosto htela da vas vidim, da vam reknem dve reči. Samo, vidite li, nemojte sada da me osudite; nemojte pomisliti da ja tako lako zakazujem sastanke... Ne bih ja zakazivala kad bi... Ali neka to bude moja tajna! Samo, dogovor unapred...

- Dogovor! govorite, recite, recite sve unapred; ja pristajem na sve, na sve sam gotov - uzviknuo sam ushićen - ja odgovaram za sebe - biću poslušan, čestit... vi me znate...

- Baš zato što vas znam i zovem vas sutra - rekla je, smejući se, devojka. - Ja vas savršeno poznajem. Ali pazite, vi dolazite pod uslovom; prvo (samo, budite dobri, ispunite što ću da vas zamolim - vidite li, ja govorim otvoreno), nemojte da se zaljubite u mene... To se ne sme, uveravam vas. Na prijateljstvo sam spremna, evo vam ruka moja... A zaljubiti se, to se ne sme, molim vas!

- Kunem vam se - uzviknuo sam uhvativši je za ruku...

- Ostavite to, nemojte da se kunete, jer ja znam, vi ste sposobni da planete kao barut. Nemojte da me osuđujete što tako govorim. Da ste znali... Ja takođe nikoga nemam s kim bih mogla da progovorim reč, koga bih za savet upitala. Naravno, ne traže se na ulici

savetodavci - ali vi ste izuzetak. Ja vas toliko poznajem kao da smo već dvadeset godina prijatelji... Je 1' te da me nećete izneveriti?...

- Videćete... samo, ne znam kako ću da preživim tih dvadeset četiri časa.

- Spavajte dobro; laku noć - i pamtite da sam vam se već poverila. Ali vi ste tako lepo rekli maločas: zar treba polagati račun o svakom osećanju, čak i o bratskom saučešću! Zna li, to je bilo tako lepo rečeno da mi je sinula misao da vam se poverim...

- Zaboga, ali o čemu? Šta?

- Do sutra. Nek to bude zasad tajna. Tim bolje za vas; bar izdaleka će da liči na roman. Možda ću vam već sutra reći, a možda neću. Ja hoću još najpre da porazgovaram s vama, da se bolje upoznamo...

- O, a ja ću vam već sutra sve ispričati o sebi! Ali šta je to? Kao da se sa mnom neko čudo zbiva... Gde sam, bože moj? Recite, zar vama nije milo što se niste naljutili, kao što bi učinila druga, što me niste oterali od samog početka? Dva minuta - i vi ste me učinili zauvek srećnim. Jest! srećnim; ko zna, možda ste me sa samim sobom izmirili, odstranili moje sumnje... Možda meni dolaze takvi trenuci... Da, sve ću vam sutra ispričati, vi ćete sve doznati, sve...

- Dobro, razumem, vi ćete prvi početi...

- Pristajem.

- Do viđenja!

- Do viđenja!

I rastali smo se. Ja sam šetao celu noć; nisam se mogao rešiti da se vratim kući. Bio sam tako srećan... do sutra!

NOĆ DRUGA

- Dakle, doživeste sastanak! - reče mi ona smejući se i stežući mi obe ruke.

- Ja sam već dva sata ovde; vi ne znate šta se zbivalo sa mnom vasceli dan!

- Znam, znam... ali pređimo na stvar. Znate li zašto sam došla? Svakako ne da ćeretam koješta, kao sinoć. Evo šta: mi treba ubuduće da postupamo pametnije. Ja sam o svemu tome sinoć dugo mislila.

- Kako, u čemu da postupamo pametnije? Što se mene tiče spreman sam; ali, zaista, meni se u životu nikad ništa pametnije od ovog nije dogodilo.

- Zbilja? Prvo, molim vas, ne stiskajte mi tako ruke; drugo, stavljam vam do znanja da sam o vama danas dugo razmišljala.

- Pa - na čemu se svršilo?

- Na čemu se svršilo? Svršilo se na tome da treba sve iznova početi, jer sam danas, na kraju krajeva, uvidela da ste mi vi još sasvim nepoznati, da sam sinoć postupila kao dete, kao devojčica, i, razume se, ispalo je tako da je svemu krivo moje dobro srce, pohvalila sam sebe - kako se uvek i svršava kad počnemo da govorimo o sebi. I zato, da bih popravila grešku, rešila sam da doznam o vama sve do poslednje sitnice. Ali pošto nemam kod koga da se raspitujem o vama, morate mi sami sve ispričati, sve što se odnosi na vas. Dakle, kakav ste vi čovek? Brže - počinjite, pričajte svoju istoriju.

- Istoriju! - uzviknuh, uplašivši se - istoriju! A ko vam je rekao da ja imam istoriju! Ja nemam istorije...

- Pa kako ste živeli kad nemate istorije? - smejući se, prekide ona.

- Bez ikakvih istorija! Onako, kako se kod nas kaže, živeo sam sa sobom, to jest, apsolutno sam - sam, sam potpuno - razume te li šta je to: sam?

- Pa kako: sam? Znači, niste nikog nikada viđali?

- O, ne, što se tiče viđanja - viđam ja ljude - ali ipak sam sam.

- Kako, zar vi ni s kim ne govorite?

- U strogom smislu - ni s kim.

- Ta, ko ste vi, izjasnite se! Čekajte, ja naslućujem; sigurno imate baku, kao i ja. Ona je slepa, i celog života me nikuda ne pušta, tako da sam gotovo sasvim zaboravila da govorim. A kada sam jednom napravila nestašluk, pre jedno dve godine, ona vide da me neće moći zadržati, dozva me, prikači čiodom moju haljinu za svoju - i tako odonda sedimo po ceo dan; ona plete čarapu, iako je slepa, a ja moram pored nje da sedim, da šijem, ili knjigu da joj glasno čitam; - tako je to čudnovat običaj, to što sam već dve godine prikačena...

- Ah, bože moj, kakva nesreća! Ne, ne, ja nemam takvu baku.

- A ako je nemate, kako onda možete kod kuće sedeti?...

- Slušajte, hoćete li da znate ko sam ja?

- Pa da, da!

- U strogom smislu reči?

- U najstrožem smislu reči!

- Izvolite znati - ja sam tip.

- Tip, tip! Kakav tip? - uzviknula je devojka nasmejavši se tako kao da joj se za celu godinu nije desilo da se nasmeje. - Ah, pa s vama je vrlo veselo! Vrlo vesela stvar, to s vama! Gledajte: evo klupe; da sednemo! Ovuda niko ne prolazi, niko nas neće čuti, i - počnite svoju istoriju! Zato što (nećete me uveriti u protivno) vi imate istoriju, i samo se krijete. Prvo, šta je to tip?

- Tip? Tip - to je original, to je, tako, smešan čovek! - odgovorih ja nasmejavši se i sam za njenim detinjastim smehom. - To je, tako, karakter. Slušajte: znate li vi šta je to zanesenjak?

- Zanesenjak! Dozvolite, kako da ne znam? I ja sam zanesenjak! Neki put, sedim pored bake - i šta mi sve ne dođe u glavu. Počnem maštati, i toliko se zamislim - lepo se najzad za kineskog princa udajem... To je neki put i dobro: maštati! Ne - uostalom, bog zna! Naročito ako se i bez toga ima o čemu misliti - dodala je devojka, ovog puta dosta ozbiljno.

- Odlično! Kad ste se već jedanput udavali za cara kineskog, onda ćete me potpuno razumeti. Dakle, slušajte... Ali dozvolite: ja još ne znam kako se vi zovete?

- Najzad! Rano ste se setili!

- Ah, bože moj! Nije mi ni na pamet palo - bilo mi je i ovako lepo...

- Ja se zovem - Nastjenjka.

- Nastjenjka! Samo to?

- Samo! Pa zar vam je malo, nenasitniče!

- Malo? Mnogo je, mnogo, naprotiv, vrlo mnogo, Nastjenjka, dobra ste devojka kada ste, eto, od prvog susreta za mene Nastjenjka!

- Tako je! Pa!

- I tako, Nastjenjka, slušajte kakva će tu smešna istorija da izađe.

Seo sam pored nje, zauzeo pedantno ozbiljnu pozu i počeo kao da čitam: - Ima, Nastjenjka, ako vi to ne znate, ima u Petrogradu dosta čudnovatih kutića. U njih kao da ne zaviruje ono isto sunce koje svetli za sve petrogradske ljude, već zaviruje neko drugo, novo, kao naročito poručeno za te kutove, i svetli sve nekom drukčijom, naročitom svetlošću. U tim kucima, mila Nastjenjka, razvija se nekakav sasvim drukčiji život, ni nalik onome što oko nas vri, već takav kakav može da bude u tridesetom nepoznatom carstvu, a ne kod nas, u naše ozbiljno, preozbiljno doba. I, taj život - to je mešavina nečeg čisto fantastičnog, vatreno idealnog i u isto vreme (na žalost, Nastjenjka!) mutno prozaičnog i uobičajenog - da ne kažem: do neverovatnosti ništavnog.

- Fu! Gospode bože! koliki uvod! Šta li ću ja to da čujem?

- Čućete, Nastjenjka (čini mi se da se nikad neću zamoriti nazivajući vas Nastjenjkom), čućete da u tim kutovima žive čudnovati ljudi - zanesenjaci. Zanesenjaci - ako je potrebno njegovo detaljno opredeljenje - nije čovek, već, znate, neko biće srednjeg roda. Useljava se on, većinom, negde u nepristupačan kutak, kao da bi se sakrio čak i od dnevne svetlosti; a kad se već zavuče, onda i priraste za svoj kut, kao puž, ili, u najmanju ruku, veoma je sličan u tom smislu onoj zanimljivoj životinji koja je i životinja i kuća zajedno, koja se zove kornjača. Kako vi mislite: zašto on toliko voli svoja četiri

zida, obojena neizostavno zelenom bojom, začađena, setna, nedozvoljeno zadimljena? Zašto taj smešni gospodin, kada dođe da ga poseti neko od njegovih poznanika (a završava time što svi njegovi poznanici izostanu), zašto taj smešni čovek prima poznanika zastiđeno, promenjen u licu, i u takvoj zabuni kao da je maločas izvršio između svoja četiri zida zločin, kao da je izrađivao falsifikovane hartije, ili nekakve stihove radi pošiljke u časopis uz anonimno pismo u kojem se naznačava da je pesnik već umro, a da drug njegov smatra za svetu dužnost da objavi te stihove? Zašto se, recite mi, Nastjenjka, ne vezuje razgovor između ta dva sabesednika? Zašto ni smeh, ni koja bilo hitra rečca ne sleta sa jezika prijatelja, koji je iznenada došao, i zbunio se, a koji inače mnogo voli i smeh, i smelu rečcu, i razgovore o lepom polu i druge vesele teme? Zašto se, najzad, taj prijatelj, koji je verovatno skorašnji poznanik i u prvoj poseti (jer druge u ovakvom slučaju neće ni biti, prijatelj neće drugi put ni doći), zašto se i prijatelj stidi, ukočeno se drži, pored sve svoje duhovitosti (ako je ima u sebi), i gleda u oboreno lice domaćina koji je takođe uspeo da se sasvim zbuni, i da se konačno izgubi posle džinovskih ali uzaludnih napora da zagladi i začini razgovor, da pokaže svoje znanje društvenog ophođenja, da takođe progovori o lepom polu, te da se bar takvom pokornošću dopadne jadnom čoveku koji je upao tamo gde ne treba, koji mu je omaškom došao u goste? Zašto se, najzad, gost odjednom hvata za šešir i brzo odlazi setivši se iznenada nekog najpotrebnijeg posla kojeg nikad nije bilo, i jedva oslobađa svoju ruku iz vatrenih stisaka domaćinovih, koji se trudi da na razne načine pokaže kajanje i da popravi izgubljeno? Zašto se prijatelj koji odlazi smeje kad izađe na vrata, i smesta se zariče da nikad više neće doći kod tog osobenjaka, iako je taj osobenjak u suštini najbolji mladić, i u isto vreme nikako ne može da spreči sitnu ćud svoje uobrazilje: da upoređuje, ma i izdaleka, fizionomiju skorašnjeg sabesednika za sve vreme posete sa izgledom nesrećnog mačeta koje su prignjavila, zaplašila i na sve načine izmučila deca koja su ga izdajničkim načinom dočepala i zbunila ga, dok se nije, najzad, zavuklo pod stolicu, da bi se, u pomrčini, primorano na dokolicu, čitav sat kostrešilo, frktalo, pralo svoju uvređenu njuščicu obema šapama, i još dugo posle toga neprijateljski posmatralo i prirodu i život, pa čak i

milostinju od gospodskog ručka, koju mu je spremila sažaljiva nadzornica kuće.

- Slušajte - prekide me Nastjenjka, koja me je celo vreme slušala u čuđenju, otvorenih očiju i ustanaca - slušajte: ja apsolutno ne znam zašto se sve to desilo, i zašto mi baš vi postavljate takva smešna pitanja; ali ono što znam sigurno to je da su se svi ti događaji, od reči do reči, dogodili neizostavno vama.

- Bez sumnje - odgovorih ja sa najozbiljnijim izrazom lica.

- E, kad je bez sumnje, onda nastavite - odgovori Nastjenjka - jer ja jako želim da znam kako će se to završiti.

- Vi hoćete da znate, Nastjenjka, šta je radio u svome kutu naš junak ili, bolje reći, ja, jer sam junak sveg ovog dela ja, ja sa sopstvenom skromnom osobom; hoćete da znate zašto sam celog dana bio toliko uzbuđen i zbunjen zbog neočekivane posete prijatelja? Hoćete da znate zašto sam se tako prenuo, tako pocrveneo kada su se otvorila vrata moje sobe, zašto nisam umeo da primim gosta, nego sam tako sramno podlegao pod teretom vlastitog gostoprimstva?

- Pa da, da! - odgovori Nastjenjka - u tome i jeste stvar. Slušajte: vi izvrsno pričate; nego, da li bi se moglo pričati nekako ne toliko lepo? Vi govorite kao da čitate knjigu.

- Nastjenjka! - odgovorih ja važnim i strogim glasom, jedva se uzdržavajući od smeha - mila Nastjenjka, ja znam da ja pričam vrlo lepo, ali - oprostite - ja drukčije pričati ne umem. Sada, mila Nastjenjka, sada ličim na duh cara Solomona koji je bio hiljadu godina u tikvi sa sedam pečata i s koje su, najzad, skinuli svih tih sedam pečata. Sada, mila Nastjenjka, kada smo se opet sastali posle tako dugog rastanka (jer ja vas već davno poznajem, Nastjenjka, i već davno nekoga tražim, a to je znak da sam tražio baš vas, i da nam je bilo suđeno da se sada sretnemo) - sada se u mojoj glavi otvorilo hiljadu odušaka, te moram izliti reku laži, inače ću se ugušiti. Dakle, molim da me ne prekidate, Nastjenjka, već da slušate pokorno i poslušno; inače - ućutaću.

- Ne-ne-ne! nikako! pričajte dalje! Neću progovoriti ni reči više.

- Nastavljam: ima, družo moj Nastjenjka, u mome danu jedan čas koji ja neobično volim. To je čas kada se završavaju skoro svi poslovi, dužnosti i obaveze, i svi žure kući da ručaju, da legnu da se

odmore, i tu, uz put, izumevaju neke vesele teme koje se tiču večeri, noći, i svega ostalog slobodnog vremena. U taj čas i naš junak - vi ćete mi dozvoliti, Nastjenjka, da pričam u trećem licu, pošto je užasno stidno pričati sve to u prvom licu - dakle, u taj čas i naš junak, koji takođe nije bio bez posla, korača za ostalima. Čudnovato osećanje zadovoljstva igra na njegovom bledom, pomalo smežuranom licu. Pažljivo gleda on večernju rumen koja se sporo gasi na hladnom petrogradskom nebu. Kad kažem - gleda, onda lažem: on ne gleda, već duhovno posmatra, nekako nesvesno, kao da je umoran, ili u isto vreme zauzet nekim drugim, više zanimljivim predmetom, tako da samo letimično, skoro nehotice, može da udeli malo vremena svemu što ga okružuje. On je zadovoljan, jer je, do sutra, svršio sa njemu dosadnim *poslovima*, raduje se kao đak koga su pustili iz školske klupe u voljenu igru i šale. Pogledajte ga sa strane, Nastjenjka: odmah ćete videti da je radosno osećanje srećno uticalo na njegove slabe nerve i bolešljivo nadraženu fantaziju. Eno ga, o nečem se zamislio... Mislite o ručku? o današnjem večeru? Šta li tako gleda? Da li onog gospodina solidne spoljašnjosti što se tako galantno poklonio dami koja je projezdila mimo njega na nestašnim konjima, u blistavim karucama? Ne, Nastjenjka; - šta se njega tiču sve te sitnice! On je bogat *svojim naročitim* životom; on je nekako najedanput postao bogat, i oproštajni zrak sunca koje se gasi nije uzalud tako veselo zasijao pred njim i izazvao iz zagrejanog srca čitav roj utisaka. On sada jedva opaža put na kome ga inače najmanja sitnica može da začudi. „Boginja fantazije” (ako ste čitali Žukovskog, mila Nastjenjka) postavila je sada čudljivom rukom, zlatni svoj osnov, i počela razvijati pred njim šare uobraženog, čudljivog života - i, ko zna, možda ga je čudljivom rukom prenela na sedmo kristalno nebo sa odličnog granitnog trotoara po kome, eto, bezbrižno ide.

Pokušajte da ga zaustavite; upitajte ga iznenada: gde sad stoji, kojim je ulicama išao? - sigurno se ničeg ne bi setio! ni kud je hodao, ni gde je malopre stajao, i, crven od jeda, sigurno bi slagao nešto samo da spase svoje dostojanstvo. Eto zašto se on tako trgao, umalo što nije i uzviknuo, i sa strahom pogledao unaokolo kada ga je neka vrlo čestita starica učtivo zaustavila nasred trotoara i počela raspitivati za put koji je izgubila. Natmuren od jeda korača on dalje,

jedva zapaža da se nije samo jedan prolaznik osmehnuo gledajući ga, okrenuo se za njim, i da se neka malena devojčica, koja je bojažljivo skrenula s puta pred njim, glasno nasmejala videvši njegov široki bezazleni osmeh i pokrete ruku.

Ali ta ista fantazija zahvatila je u svom živahnom poletu i staricu, i ljubopitljive prolaznike, i devojčicu što se smeje, i seljake koji tu večeraju na svojim barkama što su zakrčile Fontanku (pretpostavimo da je u to doba njom prolazio naš junak), uplela je šaljivo sve i sva u svoju potku, kao muve u paučinu, i sa tom novom svojom tekovinom osobenjak ulazi u svoju jazbinicu, seda da ruča, već davno je ručao, i osvestio se tek kada je zamišljena i vazda snuždena Matrjona, koja ga služi, sve već pokupila sa stola i dodala mu lulu; - osvestio se i sa čuđenjem se setio da je već završio ručak, uopšte ne opazivši kako se sve to zbilo.

U sobi se smrklo; u duši mu je pusto i tužno; čitavo carstvo maštanja ruši se oko njega, ruši se bez traga, bez šuma i treska, huji kao san - a on ne pamti šta je snevao. Ali neko mračno osećanje, zbog kojeg ga malo bole i nadimaju mu se grudi, neka nova želja sablažnjivo ga golica i draži njegovu fantaziju, i neprimetno saziva čitav roj novih utvara. U malenoj sobi caruje tišina; samoća i lenjost maze uobrazilju - ona se polako zapaljuje, polako počinje da kipi, kao voda u loncu za kafu stare Matrjone, koja se tiho muva tu i u kuhinji, i sprema za sebe kuvaričku kafu. I evo, uobrazilja bukta, bez cilja i biranja uzeta knjiga ispada već iz ruku zanesenjaka, koji nije stigao ni do treće stranice. Uobrazilja mu se ponovo pokrenula, uzбудila, i - najedanput: opet nov svet, nov čaroban život sija pred njim u sjajnoj perspektivi. Nov san - nova sreća! Nov deo prefinjenog, sladostrasnog otrova!

Šta je njemu stalo do našeg stvarnog života! Sa njegovog, maštom zadobivenog gledišta, ja i vi, Nastjenjka, živimo leno, sporo i mlitavo; sa njegovog gledišta mi smo svi tako nezadovoljni svojom sudbinom, i čamimo u svojim životima! I zaista - pogledajte, kako je, stvarno, sve među nama na prvi pogled hladno, sumorno, kao da se ljuti... „Jadni ljudi!” - misli zanesenjaka. I nije ni čudo što tako misli! Pogledajte sve te čarobne utvare što se tako primamljivo, tako čudljivo, tako beskrajno i široko nagomilavaju pred njim u čarobnoj, oživljenoj slici, gde, na prvom planu, kao prvo lice, naravno, stoji on

sam, naravno, stoji on sam, naš zanesenjak, sa svojom dragom osobom. Pogledajte: koji različiti događaji, koji beskonačan roj ushićenih sanjarija!

Vi ćete, možda upitati: o čemu li on mašta? Našto to pitati! - o svemu!... o ulozi pesnika, iz početka nepriznatog, a potom ovenčanog; o prijateljstvu sa Hofmanom; o Vartolomejskoj noći; o Dijani Vernon; o junačkoj ulozi pri zauzeću Kazana od strane Ivana Vasiljeviča; o Klari Mobrej; o Efiji Dens; o saboru prelata i Husu pred njima; o ustajanju mrtvih u Robertu (sećate li se muzike? Na groblje miriše!); o Mini i Brendi; o bitki na Berezini; o čitanju poeme kod grofice V-e D-e; o Dantonu, Kleopatri *ei suoi amanti*: o kućici u Kolomni, o svom kutiću, i, uz sebe, o milom stvorenju koje vas sluša, u zimsku večer, otvorivši ustanca i očice, kao što vi sada mene slušate, moj maleni anđele... Ah, Nastjenjka, šta će mu, šta će njemu, sladostrasnome lenjivcu, taj život u koji bismo ja i vi tako rado ušli? On smatra da je to bedan, jadan život, ne sluteći da će možda i njemu nekad kucnuti tužan čas kada će za jedan dan tog jadnog života dati sve svoje čarobne godine, i daće ih ne za radost i ne za sreću; i neće hteti ni birati u taj čas tuge, kajanja i neizbežnih muka.

Ali, dok još nije došlo to, to grozno vreme, on ništa ne želi, jer je iznad želja, jer je sve s njim, jer je zasićen, jer je on sam umetnik svoga života i stvara ga svaki čas po novoj samovolji. A tako se lako, tako se prirodno stvara ta bajka, taj fantastični svet! I kao da sve to i nije utvara! Bogami, gotov sam po nekog trenutka da verujem da taj život nije uzbuđenje osećanja, nije varka uobraženja - nego nešto zaista stvarno, pravo, bitno! Zašto se onda, recite, Nastjenjka, zašto se u takvom trenutku steže duh? Zašto se, nekom čarolijom, po nekoj nepoznatoj ćudi, povećava krvni pritisak, liju suze iz očiju zanesenjaka, gore mu bleđi, pokvašeni obrazi, i neodoljivom radošću se ispunjava celo njegovo biće? Zašto čitave neprospavane noći prolaze, kao jedan trenutak, u neiscrpnom veselju i sreći, a kada zora zasija ružičastim zracima kroz prozore i osvit uđe u natmurenu sobu sa svojom sumnjivom fantastičnom svetlošću, kao što je kod nas, u Petrogradu - onaj zanesenjak, umoran, izmučen, pada u postelju i zaspi u trzajima od ushićenja svog bolešljivo potresnog duha i sa zamorno slatkim bolom u srcu? Jeste, Nastjenjka, prevari se čovek, i, kao sa strane, poveruje da mu dušu uzbuđuje prava,

istinska strast; nehotice poveruje da ima nečeg živog, opipljivog u njegovim bestelesnim sanjarijama! A kolika je obmana! - eto, na primer, ljubav je ušla u njegove grudi, sa svom neiscrpnom radošću, sa svima zamornim mučenjima... Pogledajte i uverite se! Verujete li vi gledajući ga, mila Nastjenjka, da on stvarno nikad nije poznavao onu koju je toliko voleo u svom mahnitom maštanju? Zar ju je video samo u zavodljivim utvarama, i samo sanjao tu strast? Zar oni nisu zaista prošli, ruku pod ruku, tolike godine svoga života - sami, udvoje, odbacivši ceo svet, sjedinivši svako od njih svoj svet i svoj život sa životom svoga druga? Zar nije, u pozni čas, kada je došao rastanak, zar nije ona ležala na njegovim grudima plačući i tugujući, ne čujućí buru što se razbesnela pod surovim nebom, ne čujućí vetar što je kidao i odnosio suze sa crnih trepavica njenih? Zar je sve to bila mašta - i taj vrt, sumoran, napušten i divlji, sa stazicama koje su obrasle mahovinom, usamljen, natmuren, po kome su tako često šetali zajedno, nadali se, tugovali, voleli jedno drugo tako dugo, „tako dugo i nežno“!

I ta čudnovata, pradedovska kuća, u kojoj je ona toliko vremena živela usamljeno i tužno, sa starim, natmurenim mužem, vazda ćutljivim i prgavim, koga su se plašili oni, strahujućí kao deca, i neveselo i bojažljivo krijućí jedno od drugog ljubav svoju. Kako su se mućili, kako su se bojali, kako je neviná, čista bila njihova ljubav, i kako su (to se već razume, Nastjenjka) zli bili ljudi! I, bože, zar se nije s njom sreo on, posle, daleko do obala svoje otadžbine, pod tuđim nebom - južnim, žarkim - u divnoj večitoj varoši, u sjaju bala, uz treštanje muzike, u palati (neizostavno u palati) koja je potonula u moru ognja, na balkonu obraslom mirtom i ružama, gde je ona, poznavši ga, žurno skinula masku, prošaputavši: „Slobodna sam“, i, zadrhtavši i zaplakavši, bacila se njemu u zagrljaj, i gde su, kličućí od ushićenja, pripijeni jedno uz drugo, za tren oka zaboravili i muke, i rastanak, i sva mućenja, i natmurenu kuću, i starca, i mračan vrt u dalekoj otadžbini, i klupu na kojoj se ona s poslednjim strasnim poljupcem istrгла iz njegovog oćajnićki mućnog zagrljaja...

O, priznajte, mila Nastjenjka, da se ćovek mora prenuti, zbuniti, i pocrveneti kao đak koji tek što je tutnuo u džep iz susedne bašte ukradenu jabuku - kad neki visok i zdrav mladić, veseljak i šaljivćina, vaš nezvani prijatelj, otvori vaša vrata, i vikne kao da ništa nije ni

bilu: „A ja, brate, ovog trenutka iz Pavlovska!” Bože moj! stari grof je umro, nastaje neiskazana sreća - i, odjedared, neko dolazi iz Pavlovska!

Patetično sam ućutao, završio svoja patetična izjašnjenja. Sećam se kako sam užasno hteo da se nekako nasilu nasmejem, jer sam osećao da se u meni uzmuvaio neki neprijateljski đavo, da mi se već počelo stezati grlo, drhtati podbradak, i da mi se sve više i više vlaže oči... Očekivao sam da će se Nastjenjka, koja me je slušala otvorivši svoje pametne očice, nasmejati svim svojim detinjastim, neuzdržljivo veselim smehom; i već sam se kajao što sam zašao daleko, što sam uzalud pričao ono što se već davno kuva u mom srcu, o čemu sam mogao govoriti kao da čitam, jer sam već davno spremio sam sebi presudu, i sada se nisam mogao uzdržati da je ne pročitam, ne očekujući - priznajem - da će me razumeti; ali, na moje iznenađenje, ona je oćutala, i, malo posle, lako mi je stisla ruku i s nekim bojažljivim saosećanjem zapitala: - Zar ste zaista tako proživeli ceo svoj život?

- Ceo život, Nastjenjka - odgovorih - ceo život, i, izgleda, tako ću i završiti!

- Ne, to ne može - reče ona nespokojno - to neće biti; tako ću zar i ja proživeti ceo život pored bake... Slušajte, znate li da zaista nije dobro tako živeti?

- Znam, Nastjenjka, znam! - uzviknuh ja ne zadržavajući više svoja osećanja. - I sada znam više nego ikada da sam uzalud izgubio sve svoje bolje godine! Sada to znam, i osećam utoliko veći bol od takvog saznanja što mi je vas, mog dobrog anđela, sam bog poslao da bi ste mi to rekli i dokazali. Sada, kada sedim pored vas i govorim s vama, strah me je i pomisliti o budućnosti, jer je u budućnosti - opet samoća, opet taj buđavi, nepotrební život; i o čemu će mi ostati da maštam kad sam već u javi pored vas tako srećan! O, budite blagosloveni, vi, mila devojkó, zato što me niste odbili na prvom susretu, zato što sada mogu reći da sam živeo bar dve večeri u svom životu!

- Oh, ne, ne! - uzviknu Nastjenjka, i suzice zablistaše u njenim očima - ne, tako više neće biti; mi se tako nećemo rastati! Šta je to dve večeri!

- Oh, Nastjenjka, Nastjenjka, znate li kako ste me zadugo izmirili sa samim sobom? Znate li da sada već neću misliti o sebi tako rđavo kao što sam mislio u nekim trenucima? Znate li da, može biti, neću više tugovati zbog toga što sam učinio zločin i greh u svom životu - jer ovakav život je zločin i greh! I nemojte misliti da bih pred vama nešto preuveličavao, boga radi, nemojte to misliti, Nestjenjka, zato što na mene ponekad nailaze trenuci velike tuge, velike tuge... U takvim trenucima počinje mi izgledati da nisam sposoban da ikad počnem živeti pravim životom, jer mi se čini da sam već izgubio svaki dodir, svako osećanje o istinitom, stvarnom; jer sam, najzad, proklinjao sam sebe; jer mi, posle mojih fantastičnih noći, nailaze trenuci otrežnjenja koji su užasni! Međutim, čujem kako oko mene grmi i kruži u životnom vihoru ljudska gomila, čujem, vidim kako žive ljudi - žive u javi, vidim da njima život nije zabranjen, da njihov život ne odleće kao san, kao vizija, da se njihov život večito obnavlja, da je večito mlad, da nijedan njegov čas nije sličan drugome - dok je sumorna i do ništavnosti jednostavna fantazija robinja senke, ideje, robinja prvog oblaka koji iznenada zakloni sunce i pritisne tugom pravo petrogradsko srce koje tako ceni svoje sunce - a već kakva je fantazija u tuzi!

Oseća čovek da se ona najzad zamara, iscrpljuje se u večitom naporu ta *neiscrpna* fantazija, zato što čovek postaje stariji, napušta pređašnje svoje ideale: oni se razbijaju u prašinu, u paramparčad; i, ako nema drugog života, onda se on mora izgrađivati od istih tih parčadi. A međutim - drugo nešto moli i želi duša! I uzalud zanesenjak pretura, kao po pepelu, po svojim starim maštanjima, tražeći u tom pepelu bar koju varnicu da je razduva i obnovljenom vatrom ugrije zahladnelo srce i oživi u njemu ponovo sve što je bilo ranije tako milo, što je diralo dušu, uzbuđivalo krv, otkidalo suze sa očiju, i tako raskošno varalo! Znate li, Nastjenjka, dokle sam došao? Znate li da sam već prinuđen da slavim godišnjicu svojih osećanja, godišnjicu onoga što ranije beše tako drago, a čega, u suštini, nikad nije bilo - jer se slavi godišnjica glupih i bestelesnih maštanja; - a moram to činiti, jer tih glupih maštanja nema, stoga što nema od čega da se stvore: jer i maštanja se stvaraju!

Znate li da sad volim da se sećam i u određeni rok posetim mesta gde sam nekad bio srećan na svoj način; volim da prilagodim

svoju sadašnjicu uz ono što je već nepovratno prošlo, i često lutam, kao senka, bez potrebe i bez cilja, sumorno i tužno, po petrogradskim budžacima i ulicama. Kakvih li sve uspomena! Sećam se, na primer, da sam ovde, ravno godinu dana ranije, tačno u ovo isto vreme, u ovaj isti čas, po ovom istom trotoaru, lutao tako isto usamljeno, tako isto neveselo kao i sada! I sećam se da su i tada mašte bile tužne, i mada i pre nije bilo bolje, ipak nekako osećam kao da je lakše i spokojnije bilo živeti, da nije bilo tih crnih misli koje su se sada privezale na mene; da nije bilo tih griža savesti, griža mračnih, tmurnih, koje sada ni danju ni noću ne daju mira. I pitam se: gde li su ti mašte? Vrtim glavom i kažem: kako brzo lete godine! I opet se pitam: šta li si uradio sa svojim godinama? Gde si sahranio svoje najbolje vreme? Jesi li živio ili nisi? Pazi - kažem sam sebi - pazi kako u svetu postaje hladno. Još će proći godina, i za njima će doći sumorna samoća, doći će sa štakom starosti koja se trese, a za njima tuga i klonulost. Izbledeće fantastični svet, obamreće, uvenuće mašte, i opašće kao žuto lišće sa drveća... O, Nastjenjka! tužno će biti ostati sam, sam potpuno, čak nemati za čim ni zažaliti - ni za čim, baš ni za čim... jer je sve, sve što sam izgubio sve to, bilo ništa, glupo, savršeno ništa, bilo samo jedno maštanje!

- Ah, nemojte me žalostiti više! - reče Nastjenjka brišući suzicu koja se kotrljala iz njenih očiju. - Sad je svršeno! Odsada ćemo biti zajedno; sada, ma šta da se desi sa mnom, nikada se nećemo rastajati. Slušajte. Ja sam obična devojka, učila sam malo, mada mi je baka uzimala učitelja; ali, bogami, ja vas razumem, jer sam sve što ste mi sad ispričali i sama preživela kad me je baka prikačila za haljinu. Naravno, ja ne bih tako lepo ispričala kao što ste vi - ja nisam učena - plašljivo dodade ona, jer je jednako još osećala neko poštovanje prema mom uzvišenom govoru i visokom stilu - ali se mnogo radujem što ste mi se potpuno poverili. Sada vas poznajem, potpuno, celog vas poznajem. I znate šta? Hoću i ja vama da ispričam svoju istoriju, svu, ne utajivši ništa, a vi ćete mi posle dati za to savet. Vi ste vrlo pametan čovek; obećavate li da ćete mi dati taj savet?

- Ah, Nastjenjka - odgovorih ja - iako nikad nisam bio savetodavac, a naročito ne pametan savetodavac, ali sada vidim, ako uvek budemo ovako živeli, to će biti nekako veoma pametno, i

mi ćemo jedno drugome davati vrlo mnogo pametnih saveta. Dakle, lepa moja Nastjenjka, kakav li je to savet? Kažite mi otvoreno; sad sam tako veseo, srećan, smeo i pametan, da će mi reći same navirati.

- Ne, ne - prekide, nasmejavši se, Nastjenjka - meni je potreban ne samo pametan savet, potreban mi je savet srdačan, bratski, kao da ste me već celog svog veka voleli!

- Dobro, Nastjenjka, dobro! - uzviknuo sam u ushićenju - a da sam vas već i dvadeset godina voleo, ipak vas ne bih voleo jače nego sada!

- Dajte mi ruku! - rekla je Nastjenjka.

- Evo! - odgovorih ja pružajući joj ruku.

- Dakle, da počnem svoju istoriju!

NASTJENJKINA ISTORIJA

- Polovinu istorije već znate, to jest, znate da imam staru baku...
- Ako je druga polovina tako kratka kao i ova... - prekidoh je ja zasmajavši se.
- Čutite i slušajte. Pre svega, dogovor: ne prekidati me, da se ne bih zbunila. Dakle, slušajte me mirno.

Imam staru baku. Dospela sam kod nje još kao vrlo malena devojčica, pošto su mi umrli i majka i otac. Verovatno je baka ranije bila bogatija, jer se i sada seća boljih dana. Ona me je naučila francuski, a posle mi uzela učitelja. Kada mi je bilo petnaest godina (sad mi je sedamnaest), s učenjem smo svršili. E, u to vreme sam i napravila nestašluk - šta sam, pak, učinila - neću vam reći; dovoljno je to da je prestup bio mali. Ipak me je baka pozvala k sebi jednog jutra, i rekla: da ona, pošto je slepa, ne može na mene paziti, i uzela čiodu te prikačila moju haljinu za svoju, i zatim dodala da ćemo tako sedeti celog života, ako se ja, razume se, ne popravim. Jednom rečju, u prvo vreme se odmaknuti nikako nije moglo: i radi, i čitaj, i uči - sve pored bake. Jednom sam pokušala da se poslužim lukavstvom i nagovorila sam Fjoklu da sedne na moje mesto. Fjokla je naša radnica; gluva je. Ona sede na moje mesto; baka je u to vreme zaspala u naslonjači, a ja odoh nedaleko, kod drugarice. E, rđavo se svršilo. Baka se, dok ja nisam bila tu, probudila, i nešto upitala, misleći da ja još jednako sedim mirno na mestu. Fjokla je videla da baka nešto pita, ali nije čula šta, mislila je, mislila šta da radi, pa otkočila čiodu i nadala bežati...

Tu je Nastjenjka zastala i počela se glasno smejati. Zasmajah se i ja s njom. Ona odmah prestade.

- Slušajte, nemojte se smejati baki. Ja se smejem zato što je smešno... šta tu da se radi kad je baka takva... ali ja nju ipak malčice

volim. E, onda ja dobih svoje: posadiše me na mesto, i više ni ovoľiko, ni mrdnuti se nije moglo!

Da, još sam vam zaboravila reći da mi, odnosno baka, ima svoju kuću, to jest malenu kućicu, sa svega tri prozora; cela je drvena, i tako isto stara kao i baka; a gore, mansarda; i onda se doselio kod nas na mansardu novi stanar...

- Znači, bio je i stari stanar? - primetio sam uzgred.

- Pa naravno, bio je - odgovori Nastjenjka - i koji je umeo ćutati bolje od vas. Istina, on je već jedva jezikom mrdao. To beše starčić, suv, nem, slep, hrom, tako da najzad nije više mogao ni da živi na svetu, i zato je umro; a zatim, ustrebao nam je novi stanar zbog toga što bez stanara ne možemo da živimo: to i bakina penzija skoro je sav naš prihod. Novi stanar kao naročito, bio je mlad ćovek, ne ovdašnjji, doputovao je ovamo. Pošto se nije cenkao, baka ga je primila, a posle je pitala: „Je li, Nastjenjka, je li naš stanar mlad?” Nisam htela da slažem: „Onako”, rekoħ, „bako, ne da je sasvim mlad, ali nije starac.”

„A je li prijatne spoljašnjosti?” - zapita baka.

- Ja, opet, da lažem, neću. „Jeste”, rekoħ „prijatne spoljašnjosti, bako!” A baka kaže: „Ah! nesreća, nesreća! Ja ti ovo, unuko, zato govorim da se u njega ne zagledaš često. Kakav li je samo ovaj vek! Zamisli, neki sitan stanar, ali i on je prijatne spoljašnjosti: tako što ne beše u staro vreme!”

A baka bi htela da sve bude kao u staro vreme! Jer, i ona beše mlada u staro vreme, i sunce beše u staro vreme toplije, i skorup u staro vreme nije tako brzo kisnuo - sve u staro vreme! A ja samo sedim pa ćutim, a u sebi mislim što li me to baka sama navodi i pita: lep li je, mlad li je stanar? Ali ja to tek onako pomislih, i odmah počeh opet da brojim petlje - ćarapu sam plela - a posle ono sasvim i zaboravih.

Jedanput, ujutru, svrati kod nas stanar da zapita šta će biti sa obećanim tapetiranjem sobe. Reć po reć, a baka je brbljiva, te reće: „Otiđi, Nastjenjka, u moju spavaću sobu, donesi računaljku.” Ja odmah skoćim, sva, ne znam zbog ćega, pocrvenela, a zaboravim da sedim prikaćena; umesto da se neprimetno otkaćim da stanar ne vidi - poletela sam tako da se i bakina naslonjaća pomakla s mesta. Kad sam videla da je stanar sad sve doznao, pocrvenela sam,

zastala na mestu kao ukopana, i, najedanput zaplakala - tako mi je stidno i teško bilo tog trenutka da mi se život više nije milio! Baka viče: „Pa zašto stojiš?” a meni još gore... Stanar, kad je video da sam se od njega zastidela, poklonio se i odmah otišao!

Od tada, čim čujem šum i predsoblju, ja sam kao mrtva. Eto, pomislim, ide stanar; pa nečujno, za svaki slučaj, otkačim čiodu. Samo što to nikad nije bio on - on nije dolazio. Prošlo je dve nedelje; stanar javlja po Fjokli da ima mnogo francuskih knjiga, da su to sve lepe knjige, prijatne za čitanje; i da li baka ne bi htela da joj čitam iz njih, kako joj ne bi bilo dosadno? Baka je pristala sa zahvalnošću, samo je stalno pitala: da li su knjige moralne? Ako su nemoralne, onda ti Nastjenjka, kaže, nikako čitati ne možeš; rđavštini bi se naučila.

„A čemu bih se to naučila, bako? Šta je tamo napisano?”

„A!” - kaže - „opisuje se tu kako mladi ljudi sablažnjavaju čedne devojke; kako ih, pod izgovorom da će ih uzeti, odvede iz kuće roditeljske; kako posle ostavljaju te nesrećne devojke na volju sudbini, i one propadnu na najbedniji način. Ja sam” - kaže baka - „mnogo takvih knjiga čitala, i sve je” - kaže - „tako divno opisano da se može noć presedeti kradom čitajući. Zato ti, Nastjenjka” - kaže - „pazi, nemoj da ih čitaš. A kakve je to knjige” - kaže - „on poslao?”

„Sve su romani Valtera Skota, bako.”

„Romani Valtera Skota! A je li, nema li uz to i neka lakrdija? Pogledaj da nije metnuo u knjige neku ljubavnu ceduljicu?”

„Ne” - kažem - „bako, nema ceduljice.”

„Pod korice da pogledaš; oni ih ponekad pod korice ćuščaju, razbojnici!...”

„Ne, bako, ni pod koricama nema ništa.”

„E, tako je to!”

I tako smo počele da čitamo Valtera Skota, i za nepun mesec skoro smo polovinu pročitale. Potom je on opet i opet slao, i Puškina je poslao, tako da najzad nisam više bez knjiga mogla ni da budem, i prestala sam misliti kako bih se udala za kineskog princa.

Tako je stajala stvar, kada mi se jednom dogodi da se sretnem sa našim stanarom na stepenicama. Baka me je po nešto poslala. On je zastao, ja sam pocrvenela, i on je pocrveneo; ipak, nasmejao se, pozdravio se sa mnom, za bakino zdravlje zapitao, i reče: „Jeste

li pročitali knjige?” Ja odgovorih: „Pročitala sam.” - „Pa šta vam se” - veli - „najviše dopalo”? Ja kažem: „Ajvanho, i Puškin, više mi se od svega dopali.” Toga puta se na tome i svršilo.

Kroz nedelju dana sreli smo se opet na stepenicama. Tog puta me nije baka poslala, već sam sama morala poći nekim poslom. Bilo je tri časa, a stanar je u to vreme dolazio kući. „Dobar dan!” - kaže. Ja njemu: „Dobar dan!”

„A” - veli on - „zar vam nije dosadno da ceo dan sedite s bakom?”

Čim me je to zapitao, ja sam, ne znam zašto, pocrvenela, zastidela se, i opet osetila uvredu, biće zato što, eto, već i drugi za to raspituju. I htela sam da ne odgovorim i da odem, ali snage nije bilo.

„Slušajte” - veli - „vi ste dobra devojka! Izvinite što ja tako s vama govorim, ali uveravam vas, ja vam više želim dobra nego vaša baka. Zar nemate drugarica kojima biste mogli u goste otići?”

Ja rekoh da ih nemam, da sam imala jednu, Mašenjku, ali i ta je u Pskov otišla.

„Slušajte” - kaže - „hoćete li da idete sa mnom u pozorište?”

„U pozorište? a šta, će baka?”

„A vi” - veli - „kradom od bake...”

„Ne” - kažem - „ja baku neću varati. Zbogom, gospodine.”

„E pa zbogom” - kaže, i drugo ništa nije rekao.

Kad posle ručka, on dođe kod nas; seo je, dugo govorio s bakom, raspitivao se da li ona izlazi nekud, ima li poznanika, i najedanput reče: „Danas sam uzeo ložu za operu: *Seviljskog berberina* daju; poznanici neki hteli su da idu, ali su posle odustali, te je sad meni ostala karta.”

„*Seviljskog berberina!*” - uzvikne baka - „a je 1’ to onaj isti berberin što su ga u staro vreme davali?”

„Jeste” - kaže - „to je taj isti berberin” - i pogleda me. A ja sam sve razumela, pocrvenela, i srce mi je od očekivanja zaigralo!

„Ta kako” - kaže baka - „kako da ne znam! Ja sam baš sama, u staro vreme, u domaćem pozorištu, Rozinu igrala!”

„Da li biste onda danas hteli ići?” - reče stanar. - „Karta će mi inače uzalud propasti.”

„Pa, gotovo, ići ćemo” - kaže baka - „zašto da ne odemo? Eto, Nastjenjka i tako u pozorištu nikad nije bila.”

Bože moj, kakva radost! Odmah smo se spremile, obukle, i odvezle se. Baka, iako slepa, ipak je htela da sluša muziku, a sem toga, ona je i dobra starica: više je htela da zabavi mene; same, nikada se ne bismo rešile da odemo. Kakav je bio utisak od *Seviljskog berberina* - neću o tome govoriti; samo, naš stanar me je u toku celog tog večera tako lepo gledao, tako mi lepo govorio da sam odmah osetila: hteo me je iskušati jutros kad mi je ponudio da sama s njim idem. Ipak, koja radost! Legla sam da spavam toliko gorda, tako vesela, toliko mi je srce kucalo da sam dobila malu groznicu, i svu noć sam buncala o *Seviljskom berberinu*.

Mislila sam da će on posle toga sve češće dolaziti - ali ništa ne bi od toga. Skoro je sasvim prestao da dolazi. Tako, po jedanput u mesec dana, tek dođe, a i to samo zato da nas pozove u pozorište. Još jedno dvaput smo potom bile. Samo, to mi više nije činilo zadovoljstvo. Videla sam da mu je, prosto, žao mene, zato što sam kod bake tako skučena, i više ništa. Sve češće i češće događalo mi se: da mi se nije ni sedelo, ni čitalo, ni radilo; ponekad se smejam, baki nešto uprkos radim, neki put prosto plačem. Najzad, oslabila sam i umalo se nisam razbolela.

Operska sezona je prošla i stanar je sasvim prestao da dolazi k nama; a kad smo se sretali - sve, razume se, na istim stepenicama - on se ćuteći pokloni, ozbiljno, kao da neće da razgovara, i već i sasvim siđe niz basamke, dok ja sve još stojim na sredini stepenica, crvena kao višnja, jer mi sva krv jurne u glavu kad god se s njim sretnem.

Sada je svemu kraj. Ravno pre godinu dana, u maju mesecu, dođe stanar kod nas i reče baki da je potpuno svršio svoj posao ovde, te da mora otputovati na godinu dana u Moskvu, čim sam to čula, prebledela sam i pala na stolicu kao mrtva. Baka ništa nije primetila; a on, izjavivši da odlazi od nas, oprostio se s nama i otišao.

Šta da radim? Mislila sam, mislila, tugovala sam, tugovala, i najzad se reših. On sutra putuje; a ja sam rešila da ću svemu učiniti kraj uoči tog dana, kad baka ode da spava. Tako se i dogodilo. Spremim u zavežljaj sve što sam imala haljinu, koliko treba rublja, i sa zavežljajem u rukama, ni živa ni mrtva, pođem na mansardu našem stanaru. Mislim da sam ceo sat išla stepenicama. A kad sam

otvorila njegova vrata, on uzviknu čim me ugleda. Mislio je da sam priviđenje; pa polete da mi da vode, jer sam jedva stojala na nogama. Srce mi je tako kucalo da sam i u glavi imala bol, i razum mi se pomutio. A kad sam se osvestila, počeh time što sam zavežljaj metnula na njegov krevet, sela pokraj zavežljaja, pokrila lice rukama i gorko zaplakala. On je, izgleda, namah sve razumeo, i stajao je preda mnom bled, i tako me tužno gledao da mi je srce pucalo.

„Slušajte” - poče on - „slušajte, Nastjenjka, ja ništa ne mogu; ja sam siromah čovek; nemam zasad ništa, čak ni mesta čestitog; kako bismo živeli ako bih se oženio vama?”

Dugo smo govorili; ja sam najzad pomahnitala, rekla da kod bake ne mogu živeti, da ću pobeći od nje, da neću da me čiodom prikačuju, i da ću, ma šta on mislio, otputovati s njim u Moskvu, jer bez njega ne mogu živeti. I stid, i ljubav, i gordost - sve je odjednom govorilo u meni, i ja sam, bezmalo u grčevima, pala na krevet. Bojala sam se da me ne odbije!

On je nekoliko minuta sedeo ćutke, zatim je ustao, prišao mi i uzeo me za ruku.

„Slušajte, moja dobra, moja mila Nastjenjka!” - poče i on kroz suze - „slušajte. Kunem vam se da ćete vi, ako ikad budem u stanju da se ženim, neizostavno biti moja sreća; uveravam vas, samo vi jedini možete biti moja sreća. Slušajte: ja putujem u Moskvu i probaviću tamo ravno godinu dana. Nadam se da ću urediti svoje stvari. Kad se vratim, i ako me ne prestanete voleti, kunem vam se, bićemo srećni. Zasada, pak, to je nemoguće; ne mogu, i nemam prava da bilo šta obećavam. Ali ponavljam: ako se to za godinu dana ne zbude, nekad će neizostavno biti; razume se - ako mi vi ne pretpostavite drugoga, jer vezati vas ne mogu i ne smem nijednom rečju.”

Eto šta mi je on rekao, i sutradan otputovao. Bilo je zajednički rešeno da baki ne kažemo o tome ništa. Tako je on hteo. I, eto, s tim se bezmalo i završava cela moja istorija. Prošla je ravno godina dana. On je doputovao, ovde je već tri dana i, i ...

- I šta? - uzviknuh u nestrpljenju da čujem kraj.

- I dosad se nije javljao! - odgovori Nastjenjka kao pribirajući snagu - ni glasa o njemu, niti od njega...

Tu je ona zastala, počutala malo, oborila glavicu, i, najedanput, pokrivši lice rukama, zajecala tako da se u meni srce prevrnulo od tih jecaja.

Nikako nisam očekivao takav završetak.

- Nastjenjka - počeh bojažljivo i umiljatim glasom - Nastjenjka, boga radi, ne plačite! Otkud vi znate? možda on još nije ovde...

- Ovde je, ovde je! - prihvatila je Nastjenjka.

- On je ovde, ja to znam. Dogovorili smo se, još tada, onog večera, uoči polaska: kada smo već bili rekli sve što sam vam ispričala, i dogovorili se, izašli smo ovamo u šetnju baš na ovaj kej. Bilo je deset sati; sedeli smo na ovoj klupi; nisam više plakala, bilo mi je milo da slušam šta je on govorio... Rekao je da će odmah po dolasku doći k nama, i ako ga se dotle ne odreknem, da ćemo onda reći sve i baki. On je sad doputovao, ja to znam, a eto nema ga, nema!

I ona ponovo ogreze u suzama.

- Bože moj! Pa zar se nikako ne može doskočiti zlu? - uzviknuh, skočivši sa klupe potpuno očajan.

- Recite, Nastjenjka, da li bi bio red da ja odem k njemu?...

- Zar je to moguće? - reče ona, najedanput dignuvši glavu.

- Nije, razume se, nije! - primetih, došavši k sebi. Nego evo šta: napišite pismo.

- Ne, to je nemoguće, to ne ide! - odgovori ona odlučno, ali već oborene glave i ne gledajući me.

- Kako ne ide? Zašto da ne ide? - nastavih, uhvativši se za svoju ideju. - I, znate, Nastjenjka, kakvo pismo! Jer pismo se od pisma razlikuje, i... Ah, Nastjenjka, to je tako! Poverite mi se, poverite se! Ja vam neću dati rđav savet. Sve se to može udesiti! Pa vi ste već učinili prvi korak - zašto onda sad...

- Ne može to, ne može! To je onda kao da se ja namećem...

- Ah, dobra moja Nastjenjka! - prekidoh ja ne krijući osmeh - ali da, da... vi ste, najzad, u pravu, jer je on vama obećao. A po svemu vidim da je on čovek delikatan, da je postupio lepo - nastavljao sam, sve više ushićujući se logičnošću svojih vlastitih navoda i ubeđenja - kako je, dakle, postupio? Vezao je sebe obećanjem. Rekao je da se neće oženiti ni s kim sem vama, ako se uopšte bude ženio; vama, pak, ostavio je punu slobodu da se ma i sada njega odreknete... U

tom slučaju, vi možete učiniti prvi korak, vi imate pravo, imate pred njim preimućstvo, makar, na primer, i u smislu tom: da htednete da njega razrešite reći...

- Slušajte, kako biste vi napisali?

- Šta?

- Pa to pismo.

- Ja bih evo ovako napisao: „Poštovani gospodine...”

- Je li neizostavno tako potrebno: poštovani gospodine?

- Neizostavno! Uostalom, zašto? ja mislim...

- Pa, pa onda. Dalje!

- „Poštovani gospodine! Izvinite što sam...” Uostalom, ne, ne treba nikakvo izvinjenje! Tu sam fakt sve opravdava; pišite jednostavno: „Ja vam pišem. Oprostite mi nestrpljenje; ali ja sam čitavu godinu bila srećna od nadanja, i jesam li onda kriva što sad ne mogu da podnesem ni jedan dan sumnje? Sad, kad ste doputovali, možda ste promenili svoje namere. Onda će vam ovo pismo reći da ja ne ropćem i ne krivim vas. Ne krivim vas zato što nemam vlasti nad vašim srcem: takva je već sudbina moja!

Vi ste blagorodan čovek. Vi se nećete podsmevati i neće vam biti dosadni ovi moji nestrpljivi redovi. Setite se da njih piše jedna jadna devojka, da je ona sama, da nema ko ni da je pouči ni da je posavetuje, i da ona nikad nije umela da savlada svoje srce. I oprostite što se u moju dušu i za jedan trenutak uvukla sumnja. Vi niste sposobni ni u mislima da uvredite onu koja vas je toliko volela i voli.”

- Da, da! Tačno onako kako sam mislila! - uzviknu Nastjenjka, i radost zasija u njenim očima. - O, vi ste odstranili moje sumnje, vas mi je sam bog poslao! Zahvaljujem, zahvaljujem vam!

- Za šta? Zato što me je bog poslao? - odgovorih ja gledajući s ushićenjem njeno radosno lice.

- Da, bar za to.

- Ah, Nastjenjka! Pa mi zahvaljujemo ponekim ljudima samo zato što žive uporedo s nama. Ja vam zahvaljujem zato što sam vas sreo, zato što ću vas se celog svog veka sećati!

- Dosta, dosta! A sad evo šta, slušajte: dogovorili smo se tada da će se on, čim doputuje, javiti odmah na taj način što će mi ostaviti pismo na jednom mestu, kod nekih mojih poznanika, dobrih i prostih

ljudi, koji ništa o tom ne znaju; ali, ako bi bilo nemoguće da mi napiše pismo, stoga što se u pismu ne može uvek sve reći, onda će on, istog dana kada bude doputovao, doći tačno u deset sati ovde, gde smo se dogovorili da se sastanemo. Za dolazak njegov ja znam; ali evo već treći dan nema ni pisma ni njega. Iskrasti se od bake jutrom - nikako ne mogu. Podajte pismo moje sutra vi sami onim dobrim ljudima o kojima sam vam govorila: oni će ga već dostaviti; a ako bude odgovor, vi ćete ga sami doneti uveče u deset sati.

- Ali pismo, pismo! Najpre treba pismo napisati! Zar će sve to prekosutra da bude?

- Pismo... - odgovori Nastjenjka, malo se zbunivši - pismo... ali...

Ali ona nije dovršila. Najpre je okrenula od mene svoje lišće, pocrvenela kao ruža, i najedanput sam osetio u svojoj ruci pismo - izgleda, već davno napisano, potpuno spremljeno, zalepljeno. Neko poznato, milo, ljupko sećanje prohuja u mojoj glavi.

- *R, o - Ro, s, i - si, n, a, na* - počeh ja.

- *Rosina!* - zapevasmo oboje, ja, zamalo je ne grleći od ushićenja, a ona, pocrvenevši koliko je samo mogla pocrveneti, i smejući se kroz suze, koje su kao zrnca bisera treperile na njenim crnim trepavicama.

- E, dosta, dosta! Zbogom sada! - reče ona brzo.

- Evo vam pismo, evo i adrese kuda ga treba odneti. Zbogom! Do viđenja! Do sutra!

Ona mi čvrsto stisnu obe ruke, klimnu glavom i polete kao strela u svoju uličicu. Dugo sam stajao na mestu prateći je očima.

- Do sutra! Do sutra! - prohujalo mi je u glavi kada je iščezla iz mojih očiju.

NOĆ TREĆA

Danas beše dan tužan, kišovit, bez razvedravanja, kao buduća starost moja. More me tako čudnovate misli, tako mračna osećanja, tako nejasna još za mene pitanja gomilaju se u mojoj glavi - a nekako nemam ni snage ni volje da ih rešim. Ne stoji do mene da rešim sve to!

Danas se nećemo videti. Juče, kad smo se opraštali, oblaci su počeli da zastiru nebo, i dizala se magla. Rekao sam da će sutra biti rđav dan; ona nije odgovarala, nije htela protiv sebe da govori; za nju je taj dan bio i svetao i jasan, da nijedan oblačić ne zastre njenu sreću.

- Ako bude kiša, nećemo se videti! - rekla je - ja neću doći.

Mislio sam da neće primetiti današnju kišu, međutim, nije došla.

Juče je bio naš treći sastanak, naša treća bela noć...

Nego, kako radost i sreća čine čoveka divnim! Kako kipi srce puno ljubavi! Čini se čoveku da će prelići celo svoje srce u drugo srce, hoće da sve bude veselo, da se sve smeje. I koliko je zarazna ta radost! Juče je u njenim rečima bilo toliko nežnosti, toliko dobrote srca prema meni... Kako mi se udvarala, kako mi se umiljavala, kako hrabrila i blažila moje srce! I koliko koketerije od sreće! A ja... Ja sam primao sve to za pravu monetu; mislio sam da ona...

Ali, bože moj, kako sam i mogao to misliti? Kako sam mogao biti toliko slep kad je već sve uzeo drugi, i sve - nije moje; kad je, najzad, i ta nežnost njena, njena briga, njena ljubav... da, ljubav prema meni - bila samo radost zbog skorog sastanka s drugim, želja njena da nametne i meni svoju sreću?... A kad on nije došao, kad smo se načekali uzalud, ona se natmurila, snuždila se i uplašila. Sve reči njene, svi pokreti njeni već ne behu toliko laki, šaljivi i veseli. A, čudnovata stvar, udvostručila je prema meni pažnju, kao da instinktivno želi da izlije na mene ono što je sebi želela, za šta se

bojala da se neće ostvariti. Moja Nastjenjka se tako obeshrabrila, tako se uplašila da je, izgleda razumela, najzad, da je meni teško zbog toga, da ja nju volim, i sažalila se nad mojom jadnom ljubavlju. Da, kad smo nesrećni, mi jače osećamo i nesreću drugih; osećanja se ne razbijaju, usredsređuju se...

Došao sam k njoj s punim srcem i jedva sam dočekaao sastanak. Nisam predosećao ono što ću sada osećati, nisam slutio da će se sve to tako završiti. Ona je sijala od radosti, čekala odgovor. Odgovor je bio on sam. Morao je doći, dotrčati na njen poziv. Ona je došla pre mene čitav sat. Iz početka se glasno svemu smejala, svakoj se reči mojoj smejala. Počeo sam da govorim, pa ućutah.

- Znete li zašto sam tako radosna? - reče ona - tako sam radosna što vas gledam! Tako vas danas volim!

- Zar? - upitah ja, i srce mi zadrhta.

- Volim vas zato što se niste zaljubili u mene. Neko drugi, na vašem mestu, počeo bi da me uznemirava, da mi dosađuje, uzdisao bi, razboleo bi se, a vi ste tako mili!

Ona pri tom stisnu svoju ruku da zamalo ne viknuh. Na to se nasmeja.

- Bože! kakav ste vi drug! - poče ona kroz minut, vrlo ozbiljno. - Bog sam mi vas je poslao! Šta bi od mene bilo da niste sa mnom bili? Kako ste nekoristoljubivi! Kako me lepo volite! Kad se udam, slagaćemo se više nego braća. Ja ću vas voleti skoro tako isto kao njega...

Bi mi nekako užasno tužno u tom trenutku; ipak, nešto slično smehu počelo je da se miče u mojoj duši.

- Vi ste rastrojani - rekoh - vi se plašite; vi mislite da on neće doći.

- Bog s vama! - odgovori ona - da sam manje srećna, ja bih možda zaplakala zbog vaše neverice, zbog vaših prekora. Uostalom, vi me, eto, navedoste sad na misao i zadaste mi da dugo razmišljam; ali, misliću posle, a sada priznajem da govorite istinu. Jeste! Nekako sam kao tuđa sebi; nekako sam sva u očekivanju, i osećam se nekako suviše lako. Ali ostavimo osećanja!...

Tog momenta se začuše koraci, i u pomrčini se pojavi prolaznik koji je išao nama u susret. Oboje smo zadrhtali; ona umalo nije

uzviknula. Pustih njenu ruku i učinih pokret kao da hoću da se udaljim. Ali smo se prevarili: nije bio on.

- Čega se bojite? Zašto ste pustili moju ruku? - reče ona pružajući mi je opet. - Pa, šta je? Susrešćemo ga zajedno. I hoću da on vidi kako nas dvoje volimo jedno drugo.

- Kako nas dvoje volimo jedno drugo! - uzviknuh ja.

„O, Nastjenjka, Nastjenjka!” pomislio sam, „koliko si tom rečju mnogo rekla! Od takve ljubavi, Nastjenjka, po nekog trenutka biva hladno u srcu, postaje teško u duši. Tvoja ruka je hladna, moja je vruća kao vatra. Kako si slepa, Nastjenjka!... Kako je nesnosan srećan čovek po nekog trenutka! Ali ja nisam mogao da se na tebe naljutim!...”

Najzad, srce mi se prepunilo.

- Slušajte, Nastjenjka! - uzviknuh - znate li šta je sve bilo sa mnom celog ovog dana.

- A šta to, šta? Pričajte brže! I zašto ste dosad uporno ćutali!

- Prvo, Nastjenjka, kad sam ispunio sve vaše naloge, dao pismo, bio kod vaših dobrih ljudi... posle tog, posle tog sam došao kući i legao da spavam.

- Samo to? - prekide ona nasmejavši se.

- Da, gotovo samo to - odgovorih stegnuta srca, jer su se na moje oči već nakupljale glupe suze. - Probudio sam se sat pre našeg sastanka, ali kao da nisam ni spavao. Ne znam šta je bilo sa mnom. Išao sam da vam sve ispričam, vreme kao da je za mene zastalo, kao da jedno osećanje ima da u meni ostane od toga časa večito, kao da će jedan minut trajati čitavu večnost i kao da je, za mene, sav život stao... Kad sam se probudio, činilo mi se kao da se sećam nekog muzičkog motiva, davno poznatog, negde ranije slušanog, zaboravljenog i sladosnog. Činilo mi se da se on celog života pomaljao iz duše moje, i tek sada...

- Ah bože moj, bože moj! - prekide Nastjenjka - kako je sve to nekako... Ja ne razumem ni reči.

- Ah, Nastjenjka! Ja sam i hteo da vam nekako objasnim to čudnovato osećanje... - počeh žalosnim glasom, u kojem se još skriva nada, iako veoma udaljena.

- Nemojte, prestanite, nemojte! - poče ona, i u jednom trenu se setila, vragolica!

Odjednom je postala nekako neobično govorijiva, vesela, šaljiva. Uzela me pod ruku, smejala se, htela da se i ja smejem, a svaka zbunjena moja reč odzivala se u njoj tako zvučnim i tako dugim osmehom... Počeo sam da se ljutim, ona, pak, odjednom stade da koketira.

- Slušajte - reče - meni je ipak malčice krivo što se niste zaljubili u mene! Pa posle toga, shvati čoveka! Ali ipak, gospodine nepokolebljivi, vi ne možete da me ne pohvalite za moju jednostavnost. Ja vam sve kažem, sve, ma kakva glupost da mi proleti kroz glavu.

- Slušajte! Izgleda da je jedanaest sati? - rekoh ja kad odmereni zvuk zvona zabruja sa udaljene varoške kule. Ona odjednom zastade, prestade da se smeje, i poče brojati.

- Jeste, jedanaest - reče najzad, nesmelim, neodlučnim glasom.

Odmah sam se pokajao što sam je uplašio i primorao da broji časove, i proklinjao sam sebe zbog tog nastupa zlobe. Beše mi zbog nje teško, i nisam znao kako da iskupim svoj greh. Počeo sam da je tešim, da iznalazim uzroke njegovog odsustva, da navodim razne razloge, dokaze. Nikog nije bilo lakše prevariti nego nju tog trenutka; i svako drugi bi u takvom trenutku rado slušao ma kakvu utehu, i radovao se ako postoji i senka opravdanja.

- A i smešno je sve to - počeh, uzrujavajući se sve više i uživajući u neobičnoj jasnoći svojih dokaza - pa on nije ni mogao doći; vi ste i mene prevarili i zaveli, Nastjenjka, tako da sam i račun o vremenu izgubio... Pomislite samo: on jedva da je mogao primiti pismo; pretpostavimo da ne može da dođe; pretpostavimo da će odgovoriti na pismo, a odgovor onda neće stići pre sutra. Ja ću sutra čim svane po njega otići, i odmah ću vam javiti. Pretpostavite, najzad, hiljadu verovatnosti: da nije bio kod kuće kad je pismo došlo, i da ga, dakle, možda, ni do sada još nije čitao. Jer sve se može desiti.

- Da, da! - odgovori Nastjenjka - nisam ni pomislila; naravno, sve se može desiti - produži ona najpomirljivijim glasom, ali u kojem se, kao dosadna disonanca, čula neka druga, udaljena misao. - Evo šta da uradite - nastavi ona - idi te sutra, što možete ranije, i ako saznate štogod, odmah mi javite. Vi, valjda, znate gde ja stanujem? - I poče mi ponavljati svoju adresu.

Potom je najedared postala tako nežna, tako strašljiva preda mnom... Činilo se da pažljivo sluša šta ja govorim; ali, kad sam joj se obratio s nekim pitanjem, ućutala je, zbunila se i okrenula od mene glavicu. Pogledah joj u oči - baš je tako: plakala je.

- Ma šta to činite! Ah, kakvo ste dete! Kakva detinjarija! Ostavite se!

Ona pokuša da se osmehne, da se umiri, ali podbradak joj je drhtao i grudi su joj se jednako nadimale.

- Ja mislim o vama - reče ona posle kraćeg ćutanja - vi ste tako dobri, ja bih bila od kamena ako to ne bih osećala... Znate li šta mi je sad došlo u glavu? Upoređivala sam vas dvojicu. Zašto on nije - vi? Zašto on nije takav kao vi? On je gori od vas, mada ga volim više nego vas.

Ja nisam odgovarao ništa. Ona je, izgleda, čekala da kažem štogod.

- Naravno, možda ga još ne razumem potpuno, niti ga potpuno poznajem. Znate, kao da sam ga se uvek bojala; uvek je bio tako ozbiljan, tako kao da je gord. Bez sumnje, ja znam da je u njega samo pogled takav, a da je u srcu njegovom više nežnosti nego u mojem... Sećam se kako me je pogledao onda kada sam - sećate se - došla kod njega sa zavežljajem. Ipak ga nekako i suviše poštujem, a to znači da, kanda, nismo jednaki?

- Ne, Nastjenjka, ne - odgovorih ja - to znači da ga vi više od svega na svetu volite, i kudikamo više od sebe same volite.

- Recimo da je tako - odgovori naivna Nastjenjka - ali znate na šta sam sad pomislila? Samo, sad neću o tome govoriti, već onako, uopšte; ja već odavno sve o tome mislim. Slušajte, zašto mi svi ne živimo kao brat s bratom? Zašto i najbolji čovek uvek kao da nešto krije od drugog i prećutkuje? Zašto otvoreno, odmah ne reći šta je na srcu ako znate da ne govorite u vetar! Ne, nego se svako pravi surovijim nego što je u stvari, kao da se svi boje da će uvrediti svoja osećanja ako ih vrlo brzo ispolje...

- Ah, Nastjenjka! istinu govorite; a to dolazi zbog mnogih uzroka - prekidoh je ja, iako sam i sam gušio svoja osećanja tog trenutka više nego ikad.

- Ne, ne! - odgovori ona s dubokim osećanjem.

- Eto vi, na primer, niste kao drugi! Ja, stvarno, ne znam kako da vam kažem šta osećam; ali meni se čini, vi, eto, na primer... barem sada... meni se čini da se vi u nečem za mene žrtvujete - dodade ona plašljivo, letimično me gledajući. - Oprostite mi što vam tako govorim; ja sam obična devojka; malo sam tek videla u svetu, i, bogami, ne umem da govorim - dodala je glasom koji je drhtao od nekakvog pritajenog osećanja, a trudeći se, međutim, da se osmehne - htela sam vam samo reći da sam vam zahvalna, da i ja sve to osećam... O, neka vam da bog sreće za to! A ono što ste mi pričali, jednom, o vašem zanesenjaku, potpuno je neistina, odnosno, hoću da kažem da se to na vas nikako ne odnosi. Vi ozdravljujete; vi ste, bogami, sasvim drukčiji čovek nego što ste sami sebe opisali. Ako nekad zavolite devojku, nek vam bog da sreću s njom! Ja to znam, i sama sam žena, i vi mi morate verovati kad vam tako govorim...

Ućutala je i jako mi stisnula ruku. Ja takođe nisam mogao ništa da govorim od uzbuđenja. Prođoše nekoliko minuta.

- Da, vidi se da on danas neće doći! - reče ona najzad, dignuvši glavu. - Dockan je!...

- Doći će sutra - rekoh najuverljivijim i odlučnim glasom.

- Da - dodade ona, veselija. - I sama sad vidim da će tek sutra doći. E, onda do viđenja! Do sutra! Ako bude kiše, ja, može biti, neću doći. Ali prekosutra ću doći, neizostavno ću doći, ma šta se sa mnom desilo; budite ovde neizostavno; hoću da vas vidim, sve ću da vam ispričam.

I potom, kad smo se opraštali, pružila mi je ruku i rekla, jasno me pogledavši: - Sada smo, dakle, zasvagda zajedno, nije li istina?

O, Nastjenjka, Nastjenjka! Kad bi ti znala u kakvoj sam ja sada samoći!

Kad je otkucalo devet sati, nisam mogao više da sedim u sobi, obukao sam se i izišao, ne obazirujući se na rđavo vreme. Bio sam tamo, sedeo sam na našoj klupi. Pošao sam i u njihovu uličicu, ali sam se postideo i vratio, ne pogledavši na njihove prozore, a da nisam došao ni na dva koraka od njihove kuće. Došao sam tako tužan kako nikad nisam bio. Kakvo vlažno i dosadno vreme! Da je bilo lepo vreme, prešetao bih tamo celu noć...

Ali do sutra, do sutra! Sutra će mi ona sve ispričati.

Pismo, međutim, danas ne dođe. Uostalom, tako je i moralo biti.
Oni su već zajedno...

NOĆ ČETVRTA

Bože, kako se sve to svršilo! Čime se sve to svršilo!

Došao sam u devet sati! Ona je bila već tamo. Još sam je izdaleka primetio; stajala je, kao onda, prvi put, naslonjena na ogradu keja, i nije čula kad sam joj prišao.

- Nastjenjka! - oslovih je, na silu ugušujući uzbuđenje.

Ona se brzo okrete meni.

- Dakle! - reče ona - dakle! Brzo samo!

Gledao sam je u nedoumici.

- No, a gde je pismo? Jeste li doneli pismo? - ponovi, uhvativši se rukom za ogradu.

- Nisam, kod mene nema pisma - rekoh najzad - zar on još nije bio?

Ona strašno preblede i dugo me je gledala nepomično. Razbio sam poslednju njenu nadu.

- E pa, bog s njim! - izgovori ona, najzad, isprekidanim glasom: - bog s njim, kad me tako ostavlja.

Oborila je oči, potom je htela da me pogleda, ali nije mogla. Još je nekoliko minuta savlađivala svoje uzbuđenje, pa se najedanput okrete od mene nalaktivši se na ogradu keja, i obliše je suze.

- Nemojte, nemojte! - počeh ja, ali, gledajući u nju, nemadoh snage da produžim; a i šta bih mogao govoriti?

- Ne teši te me - govorila je plačući - ne govorite o njemu, ne govorite da će doći, da me nije ostavio surovo i nečovečno, kao što je stvarno uradio. Radi čega, radi čega? Je li bilo nečega u mome pismu, u tom nesrećnom pismu?...

Jecanje joj sad preseče glas; srce mi se kidalo gledajući je.

- O, kako je to nečovečno, surovo! - poče ona ponovo. - I ni retka, ni retka! Bar da je odgovorio da mu nisam potrebna, da me odbacuje; ne! - ni jednog retka za čitava tri dana! Kako mu je lako

bilo uvrediti, učiniti nažao jednoj nezaštićenoj devojci, koja je kriva zato što ga voli! O, koliko sam pretrpela za ova tri dana! Bože moj! Bože moj! Kad se setim da sam prva ja došla k njemu, da sam se pred njim ponižavala, plakala, da sam ga moljakala za mrvicu ljubavi... I posle toga!... Slušajte - reče obraćajući se meni, a crne joj se oči zasijaše - to nije ipak tako! To ne može biti tako; to je neprirodno! Ili ste se vi, ili sam se ja prevarila; možda on pismo nije ni primio? Možda do sada ništa i ne zna? Kako je moguće, sudite sami, recite mi, boga radi, objasnite mi, ja to ne mogu da razumem - kako je moguće tako varvarski grubo postupiti kao što je on postupio sa mnom! Ni jedne reči! I prema poslednjem čoveku na svetu ljudi su više sažaljivi. Možda je štogod čuo, možda mu je neko nešto napričao o meni? - reče, obrativši mi se pitanjem. - Kako, kako vi mislite?

- Slušajte, Nastjenjka, otići ću sutra k njemu u vaše ime.

- Pa!

- Upitaću ga o svemu, ispričaću mu sve.

- I onda!

- Napišite pismo. Ne govorite „ne”, Nastjenjka, ne govorite „ne”!

Primoraću ga da poštuje vaš postupak, on će sve doznati, i ako...

- Ne, prijatelju, ne - prekide ona. - Dosta je! Više ni reči, ni jedne reči od mene, ni retka - dosta je! Ja ga ne poznajem, ja ga ne volim više, ja ću ga zabo... ra... viti...

Nije dovršila.

- Umirite se, umirite se! Sedite ovde, Nastjenjka - rekoh, posadivši je na klupu.

- Pa ja sam mirna. Ostavite! To je onako! To su suze, to će se osušiti! Šta mislite da ću život sebi oduzeti, da ću se udaviti?...

Srce mi je bilo puno; htedoh da progovorim, ali nisam mogao.

- Slušajte! - nastavi ona uzevši me za ruku - recite: vi ne biste postupili tako? vi ne biste napustili onu koja bi vam sama došla, ne biste joj bacili u oči bestidan podsmech nad njenim slabim, glupim srcem? Vi biste je zaštitili. Vi biste predstavili sebi: da je bila sama, da nije umela da pripazi na sebe, da se nije umela sačuvati od ljubavi prema vama, da nije kriva, da ona, najzad, nije kriva... da ona ništa nije učinila!... O, bože, bože!...

- Nastjenjka! - uzviknuh, nemajući snage da savladam svoje uzbuđenje. - Nastjenjka! vi me rastrzate! Vi probadate moje srce, vi me ubijate, Nastjenjka! Ja ne mogu ćutati! Ja moram najzad govoriti, iskazati ono što se nakupilo tu - u mom srću...

Govoreći to, digao sam se s klupe. Ona me je uzela za ruku i gledala me u ćuđenju.

- Šta je s vama? - progovori najzad.

- Slušajte! - rekoh odlučno. - Slušajte me, Nastjenjka! Što budem sad govorio, sve će biti besmislica, sve neostvarljivo, sve glupo! Ja znam da se to nikad ne može dogoditi, ali ne mogu valjda, ćutati. U ime onoga zbog ćega vi sada patite, unapred vas molim: oprostite mi!...

- Pa šta je, šta je? - govorila je ona prestavši da plaće i gledajući me netremice, dok je ćudnovato ljubopitstvo blistalo u njenim zaćuđenim očicama - šta je s vama?

- To je neostvarljivo, ali ja vas volim, Nastjenjka! eto šta je! I sada je sve rećeno! - rekoh ja mahnuvši rukom. - Sada ćete znati: možete li da sa mnom govorite tako kako ste sad govorili, možete li, najzad, uopšte da slušate ono što vam budem govorio...

- Pa šta je, šta je sa svim tim? - prekide Nastjenjka - Šta je s tim? Ja davno znam da me vi volite, samo mi se sve ćinilo da me vi to onako, nekako obićno volite... Ah, bože moj, bože moj!

- Iz početka je bilo obićno, Nastjenjka, a sada, sad je sa mnom... tako kao s vama onda kad ste otišli k njemu sa zavežljajem. Gore nego s vama, Nastjenjka, zato što on onda nikoga nije voleo, a vi volite.

- Šta vi to meni govorite! Ja vas, najzad, uopšte ne razumem. Ali slušajte, našto to, to jest ne našto, već zašto vi to tako, i tek najedanput... bože! ja govorim gluposti! Ali vi...

I Nastjenjka se sasvim zbuni. Obrazi joj buknuše, ona obori oći.

- Šta da se radi, Nastjenjka, šta da radim! kriv sam, zloupotrebio sam... Ali ne, ne, nisam ja kriv, Nastjenjka, ja to ćujem i osećam, jer mi srce govori da sam u pravu, da vam nićim ne mogu naneti bol, nićim vas uvrediti! Bio sam prijatelj vaš; pa eto i sada sam vam prijatelj; ništa nisam izneverio. Meni sad suze teku, Nastjenjka. Neka ih, neka teku - one nikome ne smetaju. One će opet usahnuti, Nastjenjka...

- Sedite, sedite - reče ona posadujući me na klupu - oh, bože moj!

- Ne, Nastjenjka, ja neću sesti; ja i ne mogu više ostati ovde, vi me više ne možete ni gledati; sve ću reći, pa ću otići. Hoću da kažem da vi nikad ne biste doznali da vas volim. Ja bih sahranio svoju tajnu. I ne bih vas rastrzao sada, ovog trenutka, svojim egoizmom. Ne! ali nisam mogao da izdržim; vi ste sami govorili o tome, vi ste krivi, vi ste svemu krivi, a ja nisam kriv. Ne možete me oterati od sebe...

- Ta ne, ne, ja vas i ne teram, ne! - govorila je Nastjenjka, krijući, jadna, koliko je mogla, svoju zbunjenost.

- Vi me ne terate? ne! ja sam sam hteo da bežim od vas. Ja ću i otići, samo ću najpre sve kazati, zato što, kad ste vi malopre govorili, ja nisam više mogao da mirno sedim, kada ste plakali, kada ste se rastezali zbog toga, ta zbog toga (daću već ime tome, Nastjenjka), zbog toga što vas odbijaju, zbog toga što su odbili vašu ljubav - ja sam tad osetio, čisto sam čuo koliko je ljubavi u mom srcu za vas, Nastjenjka, koliko ljubavi!... I tako mi je bilo gorko što ne mogu da vam pomognem tom ljubavlju... da mi je srce puklo, i ja, ja - nisam tad mogao da ćutim, morao sam da govorim! Nastjenjka, ja sam morao da govorim!...

- Jeste, jeste! I govorite mi, i govorite sa mnom tako! - reče Nastjenjka s neobjašnjivim izrazom. - Vama je možda čudno što ja s vama ovako govorim, ali... govorite! A ja ću vam posle reći! Sve ću vam ispričati!

- Vama je žao mene, Nastjenjka; vama je prosto mene žao, družo moj! Ali što je propalo, to je propalo! Što je rečeno, to se ne povraća! Nije li tako? Dakle, sada znate sve. Eto, to je polazna tačka. I, dobro! Sada je sve divno; samo slušajte! Dok ste sedeli i plakali, ja sam mislio (oh, dopustite mi da kažem šta sam mislio!), mislio sam da vi (ali to, naravno, ne može biti, Nastjenjka), mislio sam da vi... mislio sam da vi, nekako, eto... to jest na neki sasvim sporedan način, da ga više ne volite. Onda - to sam juče, i pre juče već mislio, Nastjenjka - onda bih ja uradio tako, neizostavno bih uradio tako da biste me zavoleli; jer vi ste rekli, sami ste kazali Nastjenjka, da ste me već skoro sasvim zavoleli. I sad šta dalje? To je, vidite, gotovo i sve što sam hteo reći; ostaje mi još samo da kažem šta bi bilo tada

da ste me zavoleli, samo to, više ništa! Zato slušajte, prijatelju - jer ste vi ipak moj prijatelj - ja sam, naravno, običan čovek, siromašan, beznačajan samo, nije u tome stvar (ja nekako stalno govorim o čemu ne treba - to je od zbunjenosti, Nastjenjka), ali ja bih vas toliko voleo, toliko voleo da, baš da i još volite njega, i ne prestajete da volite onog koga ja ne znam - ipak ne biste primetili da vam je moja ljubav nekako teška. Vi biste samo svakog minuta osećali da pored vas kuca zahvalno srce, vatreno srce koje za vas... Oh, Nastjenjka, Nastjenjka! šta ste sa mnom učinili!...

- Ta ne plačite! Neću da plačete - reče Nastjenjka dižući se brzo s klupe. - Pođimo, ustanite, hajdete sa mnom, i ne plačite, ne plačite! - govorila je ona brišući moje suze svojom maramicom - ta, pođimo sad; ja ću vam, možda nešto reći... Da, kad me je on već ostavio, kad me je zaboravio, mada ja još volim njega (neću da vas varam)... ali, slušajte i odgovarajte mi... Ako bi ja, na primer, vas volela, to jest ako bih samo... Oh, prijatelju, prijatelju moj! Kad pomislim, kad pomislim da sam vas onda vređala, da sam se smejala vašoj ljubavi kad sam vas hvalila zato što se niste zaljubili!... O bože! Kako da ja to nisam predvidela, kako sam bila tako glupa, ali... eto, rešila sam se, sve ću reći...

- Slušajte, Nastjenjka, znate šta? Ja ću otići od vas, eto šta! Ja vas prosto samo mučim. Eto, vi sada osećate grižu savesti zato što ste se podsmevali, a ja neću, ja neću da vi... pored svojih muka... ja sam, naravno, kriv, Nastjenjka, ali zbogom!

- Stanite, saslušajte me: umete li vi čekati?

- Šta čekati, kako?

- Ja, njega volim: ali to će proći, to mora proći, to ne može da ne prođe; već prolazi, ja osećam... šta znam, možda će se još danas svršiti, jer ga mrzim, jer me je ismejao, dok ste vi, međutim, plakali ovde zajedno sa mnom, i vi me ne biste odbili kao on, zato što vi volite, a on me nije voleo zato što, najzad, i ja vas volim... Da, volim! Volim kao što vi mene volite; pa ja sam vam to još i ranije rekla, čuli ste - zato vas volim što ste bolji od njega, zato što ste plemenitiji od njega, zato, zato što on...

Uzbuđenje jadne devojke bilo je tako jako da nije dovršila, spustila je glavu na moje rame, potom na grudi i gorko zaplakala. Tešio sam je, umirivao, ali ona nije mogla da prestane; stalno mi je

stiskala ruku i govorila jecajući: „Pričekajte, pričekajte; evo sad će prestati! Ja želim da vam kažem... nemojte misliti da ove suze - to je onako, od slabosti. Pričekajte dok prođe...” Najzad je prestala, obrisala suze, i ponovo smo pošli. Htedoh da govorim, ali me je ona još dugo jednako molila da čekam. Ućutali smo... Najzad, ona se pribrala duhom i počela da govori...

- Evo šta je - počeo slabim i drhtavim glasom, ali u kojem je odjednom zazvonilo nešto što mi se zaboljelo pravo u srce i slatko zatištalo u njemu - nemojte misliti da sam tako nestalna i vetrenjasta, ne mislite da mogu tako lako i brzo zaboraviti i izneveriti... Ja sam ga čitavu godinu volela, i bogom se kunem da mu nikad, nikad, čak ni u mislima nisam bila neverna. On je to prezreo; on se podsmehnuo nada mnom - bog s njim! Ali on je ranio i uvredio moje srce. Ja - ja njega ne volim, zato što mogu voleti samo ono što je velikodušno, što me razume, što je plemenito; zato što sam sama takva, a on je nedostojan mene - i bog s njim! I bolje je uradio ovako nego da sam se posle prevarila, i poznala ga ko je... Dakle, svršeno je! Ali šta znam, dobri družice moj - nastavi ona stiskajući mi ruku - šta znam, možda je i sva ljubav moja bila varka osećanja, uobrazilje; možda je ona započela šalom, sitnicama, zato što sam bila pod nadzorom bake? Možda i moram voleti drugoga, a ne njega, ne takvog čoveka, nego drugoga, koji će me požaliti i, i... Ali ostavimo, ostavimo to - prekide Nastjenjka gušeći se od uzbuđenja - ja sam vam samo htela reći... ja sam vam htela reći da, bez obzira na to što ga volim (ne što sam ga volela), ako ćete vi, bez obzira na to, još reći... ako osećate da je vaša ljubav toliko velika da može, najzad, istisnuti iz mog srca pređašnju... ako se budete hteli sažaliti nada mnom, ako ne budete hteli da me ostavite samu u mojoj sudbini, bez utehe, bez nade, ako budete hteli da me volite uvek kao što me sad volite, ja vam se kunem da će zahvalnost... da će ljubav moja biti, najzad, dostojna vaše ljubavi... Da li ćete sada uzeti moju ruku?

- Nastjenjka - uzviknuh gušeći se u jecanju - Nastjenjka!... O, Nastjenjka!...

- Dosta je, dosta! Sada je sasvim dosta! - progovori ona jedva sa savlađujući - sve je već rečeno; nije li istina? Je 1' tako? I sad, i vi ste srećni, i ja sam srećna; i ni reći više o tome; pričekajte; poštedite me... Govorite o nečem drugom, boga radi!...

- Da, Nastjenjka, da! Dosta je o tome, sada sam srećan, ja... Jeste, Nastjenjka, da govorimo o drugome, brže, brže, da govorimo! eto, ja sam spreman...

A nismo znali šta da govorimo, smejali smo se, plakali, govorili smo hiljade reči bez veze i misli; čas smo šetali po trotoaru, čas smo se vraćali natrag i počinjali da prelazimo preko ulice; potom smo zastajali i opet prelazili na kej; bili smo kao deca...

- Ja sad živim sam, Nastjenjka - progovorih - a sutra... Naravno, ja sam, znate, Nastjenjka, siromašan, imam svega hiljadu dvesta... ali to nije ništa...

- Razume se, nije; baka ima penziju; ona nam neće biti na teretu. Moramo uzeti baku.

- Dabome, moramo uzeti baku. Samo, eto, Matrjona...

- Ah, a kod nas opet Fjokla!

- Matrjona je dobra, samo ima jednu manu: nema mašte, Nastjenjka, apsolutno nikakve mašte; ali to nije ništa!...

- Svejedno; njih dve mogu biti zajedno; samo se vi sutra preseljavajte kod nas.

- Kako to? kod vas! Dobro, ja sam spreman...

- Da, vi iznajmite sobu kod nas. Gore, mansarda naša, prazna je; samica jedna je stanovala, starica, plemićka, pa se odselila, a baka, znam, hoće mladog čoveka da pusti; ja pitam: „Zašto mladog čoveka?” A ona veli: „Pa tako, ja sam već stara, ali da ne pomisliš Nastjenjka, da ti ja hoću za njega da navodadžišem.” Ja se tad setih da je to baš radi toga...

- Ah, Nastjenjka!...

I oboje se zasmejasmo.

- Ah, ostavimo, ostavimo to. A gde vi sad stanujete? Ja sam i zaboravila.

- Tamo, kod -skog mosta, u kući Baranikova.

- Je li to ona velika kuća?

- Jeste, ona velika kuća.

- Ah, znam, lepa kuća; samo, znate, da je ostavite i da se preselite kod nas što brže...

- Sutra već, Nastjenjka, sutra! tamo sam malčice dužan za stan, ali to ništa... Dobiću uskoro platu...

- A ja, znate, možda ću davati časove; sama ću se učiti i davaću časove...

- E, onda je sve divno!... a ja ću opet uskoro dodatak dobiti, Nastjenjka...

- I tako ćete sutra biti moj stanar!...

- Da, i otići ćemo na *Seviljskog berberina*, jer će ga sad opet uskoro davati.

- Da, otići ćemo - reče, smejući se, Nastjenjka - ne, bolje će biti da ne slušamo *Berberina* nego nešto drugo...

- Pa dobro, nešto drugo; svakako, to će biti bolje, ja se nisam setio...

Govoreći tako, hodali smo oboje kao da smo u dimu i magli, kao da sami ne znamo šta se s nama zbiva, čas smo stajali i dugo razgovarali na jednom mestu, čas smo opet počinjali šetati i odlazili bogzna kuda - i opet smeh, i opet suze... čas Nastjenjka, najedanput, zaželi kući, a ja ne smem da je zadržavam, i želim da je pratim do kuće; pa krenemo, kad najedanput, kroz četvrt časa, nađemo se na keju kod naše klupe, čas ona uzdahne, i ponovo naiđe suzica na oči, i ja se uplašim i ohladim... ali ona već stiska moju ruku, i vuče me da ponovo hodamo, ćeretamo, govorimo...

- Ali sad je vreme, vreme je da idem kući; mislim da je vrlo kasno - reče najzad Nastjenjka - dosta već detinjarija!

- Da, Nastjenjka, samo ja sad već neću moći da zaspim; i kući neću da idem.

- Ni ja, izgleda mi, neću zaspati; samo da me otpratite...

- Neizostavno!

- Ali sada ćemo neizostavno i stići do stana?

- Neizostavno, neizostavno...

- Časna reč?... zato što, valjda, treba već jednom ići kući!

- Časna reč - odgovorih ja smejući se.

- Onda, hajdemo!

- Hajdemo.

- Pogledajte u nebo, Nastjenjka, pogledajte! Sutra će biti divan dan; kako je plavo nebo, kakav mesec! Pogledajte: eno onaj žuti oblak ga sad zastire, gledajte, gledajte!... Ne, prošao je. Ah, gledajte, gledajte!...

Ali Nastjenjka nije gledala oblak; ona je stajala ćuteći kao ukopana; a kroz neki minut je počela nekako bojažljivo da se pripija uz mene. Ruka joj je zadrhtala u mojoj ruci; pogledao sam je... Naslonila se na mene još jače.

U tom trenutku mimo nas je prošao jedan mladić. Najedanput je zastao, netremice nas pogledao, i potom opet učinio nekoliko koraka. Srce mi je zadrhtalo.

- Nastjenjka - rekoh poluglasno - ko je to, Nastjenjka?

- To je on! - odgovori ona šapatom, još bliže, još plašljivije se pripijajući uz mene... Jedva sam se držao na nogama.

- Nastjenjka! Nastjenjka! to si ti! - začu se glas iza nas, i tog istog trenutka mladić učini prema nama nekoliko koraka...

Bože kakav krik! kako se trgla! I kako se istrgla iz mojih ruku, poletela k njemu u susret! Ja sam stajao i gledao ih kao ubijen. Ali, ona, tek što mu je pružila ruku, tek što se bacila u njegova naručja, kad se najedanput ponovo okrete k meni, stvori se pokraj mene kao vetar, kao munja, i pre nego što sam stigao da se osvestim, obuhvati mi vrat obema rukama, i snažno, vatreno me poljubi. Potom, ne rekavši mi ni reči, polete ponovo k njemu, uze ga za ruke i povuče za sobom.

Dugo sam stajao i gledao za njima... Najzad, oboje iščeznuše iz mojih očiju.

JUTRO

Moje noći završile su se ujutro. Dan bese ružan. Padala je kiša i sumorno kucala u moja okna; u sobici je bilo tamno, a napolju oblačno. Glava me je bolela i okretalo mi se u glavi; groznica mi je milela po udovima.

- Pismo za tebe, baćuška, iz varoške pošte doneo pismonoša - progovori nada mnom Matrjona.

- Pismo! od koga? - uzviknuh skočivši sa stolice.

- A ne znam, baćuška, pogledaj, možda je tu napisano od koga je.

Slomih pečat. Pismo od nje!

„O, oprostite, oprostite mi!” pisala mi je Nastjenjka. „Na kolenima vas preklinjam, oprostite mi! Prevarila sam i vas i sebe. To je bio san, utvara... Danas ja patim zbog vas; oprostite, oprostite mi!...

Ne krivite me, jer se ni u čemu nisam promenila pred vama; rekla sam da ću vas voleti - ja vas i sada volim, više nego volim. O, bože! da sam vas mogla obojicu voleti odjednom! O, da ste vi bili on!”

- O, da je on bio vi! - proletelo je u mojoj glavi. - Setio sam se tvojih vlastitih reči, Nastjenjka!

„Bog vidi šta bih ja sve sada za vas učinila! Znam da vam je teško i tužno. Uvredila sam vas, ali vi znate - kad se voli, dugo se ne pamti uvreda. A vi me volite!

Zahvaljujem! da! zahvaljujem vam za tu ljubav. Zato što se ona u moje sećanje utisnula kao sladak san koji se dugo pamti i posle buđenja; zato što ću večito pamti taj trenutak kada ste mi onako bratski otkrili svoje srce i tako velikodušno primili u dar moje, ubijeno, da ga čuvate, da ga gajite, da ga izlečite... Ako mi oprostite, onda će uspomena na vas biti uzvišena u meni večitim, zahvalnim osećanjem prema vama, koje se nikad neće izbrisati - iz duše moje... Ja ću

čuvati tu uspomenu, biću joj verna, neću je izneveriti, neću izneveriti svoje srce - ono je i suviše postojano! Ono se baš juče tako brzo vratilo onome kome je pripadalo oduvek.

Mi ćemo se viđati, vi ćete doći kod nas, vi nas nećete ostaviti, vi ćete biti večito prijatelj i brat moj... A kada me budete videli, pružićete mi ruku... je l' te? Pružićete mi je, oprostili ste mi, zar nije istina? Vi me volite *kao i pre*?

O, volite me, ne ostavljajte me, jer vas tako volim ovog trenutka, jer sam dostojna vaše ljubavi, jer ću je zaslužiti... prijatelju moj mili! Iduće nedelje se udajem za njega. On se vratio zaljubljen, nikada me nije zaboravio... Vi se nećete naljutiti što sam o njemu pisala. A ja ću doći kod vas zajedno s njim; vi ćete ga zavoleti zar ne?...

Oprostite, dakle, sećajte se i volite svoju *Nastjenjku*."

Dugo sam pročitavao to pismo; suze su mi navirale na oči. Najzad, ono mi ispade iz ruku, i ja pokrih lice.

- Mili! a mili! - poče Matrjona.

- Šta je, stara?

- Paučine sam sa tavanice skinula; možeš sada i da se ženiš, goste zovi, vreme je...

Pogledao sam Matrjonu. Bila je to još držeca, *mlada* starica, ali, ne znam zašto, najedanput mi se učini ugušena pogleda, s borama na licu, pognuta, oronula... Ne znam zašto, najedanput mi se učini da je i soba moja ostarela baš ko i starica. Zidovi i pod izbledeli, sve potamnelo; paučine više nego što je bilo. Ne znam zašto, kad sam pogledao u prozor, učini mi se da je kuća što je stajala preko puta takođe oronula i potamnela, da je lep na stubovima ispucao i otpao, da su oluci pocrneli i isprskali, a zidovi tamnožute i žarke boje, postali šareni...

Ili se zrak sunca, koji se iznenada pomolio iza oblaka, opet skrivao pod oblak iz kojeg će da padne kiša, i sve je opet mutno pred mojim očima; ili je, možda, minula preda mnom nemilo i tužno cela perspektiva moje budućnosti, i ja sam ugledao sebe, takvog kakav sam sada, petnaest godina kasnije, ostarela u istoj sobi, isto tako usamljena, s istom tom Matrjonom koja nimalo nije postala pametnija kroz sve te godine.

Ali da uvredu pamtim, Nastjenjka! Da naterujem tamni oblak na tvoju vedru, bezbrižnu sreću; da te s gorčinom prekorevam i

nagonim ti tugu u srce; da ga pozleđujem tajnim grižama i da ga primoravam da tužno kuca u trenutku blaženstva; da zgnječim ma samo jedan nežan cvetak od onih koje si uplela u crne tvoje vitice kad si pošla s njim pred oltar... O, nikada, nikada! Nek jasno bude tvoje nebo, nek svetao i bezbrižan bude tvoj mili osmeh, budi blagoslovena za onaj jedan trenutak blaženstva i sreće koji si dala drugom srcu, usamljenom i zahvalnom!

Bože moj! čitav minut blaženstva! Pa zar je to malo, makar i za ceo život čovečji?...

Table of Contents

[NOĆ PRVA](#)

[NOĆ DRUGA](#)

[NASTJENJKINA ISTORIJA](#)

[NOĆ TREĆA](#)

[NOĆ ČETVRTA](#)

[JUTRO](#)